szitnyai zoltán

alázatos élet

katolikus magyarok vasárnapja 1978

SZITNYAI ZOLTÁN: ALÁZATOS ÉLET

SZITNYAI ZOLTÁN

ALÁZATOS ÉLET

REGÉNY

KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA

1978

© Minden jog a szerzőé

CSAJTHAY FERENC EMLÉKÉNEK

EGY NAP, AMELY ÚGY KEZDŐDÖTT, MINT A TÖBBI

Keze megállt a levegőben.

A konyhából a kis cselédlánnyal pörlekedő asszonyi harag szóáradata hallatszott.

— Szegény Treszka, és szegény, boldogtalan Giza — sóhajtott fel Varga Gyula, a királyi katolikus főgimnázium tanára. — Ismét egy nap, amely úgy kezdődik, mint a többi.

Nyomasztó gondolatai elől menekülő sietséggel hörpintette fel kávéját, és az ablakhoz lépett.

Levert volt, alig aludt valamit. Este, Giza kívánságára, átmentek Horváthnéhoz, aki vacsorára marasztotta őket. Bár ne tette volna! Giza mindvégig jól szórakozott, de alig értek haza, váratlanul és vélt sérelmektől feldúltan szidalmazta Horváthnét. Hosszú évek alatt szerzett tapasztalás arra tanította, hogy ilyen esetben a csillapító szó olaj a tűzre. Egyik cigarettát szívta a másik után, néma megadással viselve a reá is oda-odasuhintó villámokat. Giza indulatai aztán az álom mélységeiben is tovább háborogtak. Forgolódott, fel-felnyögött.

Más reggeleken aludt még, amikor a tanár óvatosan kibújt az ágyból, de most felébresztette az ágy rugóinak parányi reccsenése. Arcára kiült álomba csendesült haragjának ki nem elégített szomja. Ledobta takaróját, felkapta pongyoláját, és vésztjósló szótlansággal robogott a konyhába. Csak papucsának sarka kopogott bántóan éles ütemmel.

Az ágyak vetetlenül tárták fel bensejüket, ruhadarabok hevertek szanaszét, és testek párolgásának meleg gőze töltötte be a levegőt. Egy kövér dongó haragos zúgással szállt fel az átzsírosodott párnahuzatról, és balga rohamokkal ostromolta az ablaküveget.

— Menekülj, te szegény! — mondta a tanár, és kitárta az ablakot.

Napsütéses reggel üde lehelete tódult be. A hegyek már magukra öltötték a hervadás színdús szőttesét, de a felhőtlen ég kékségén tavaszias derű fénylett ezüstösen, és az Óvár magasba nyúló tornyának bádogtetőzetén szikrázva kergetőztek jókedvű napsugarak.

— Nálunk örök a háborgás — nézett elbúsultan a vidáman tovaröppenő rovar után.

Íróasztalánál elmerengett a naptár előtt. A vörös nyomású számjegy vérrel festett kérdőjelnek látszott az évszám alatt.

1910. szeptember 2. volt.

— Új tanév, igen, az új tanév!

Az élet tovább pergeti majd a napokat, heteket, s a tizedik hónap elsodorja mellőle azokat, akiket hét éven át oktatott, nevelt. Eljön a nap, amelyen örök búcsút vesznek a gimnázium ódon falaitól.

És tőle is!

A ragyogó őszi reggelre gondolt, amikor a zsúfolt padsorokból rövid nadrágot viselő fiúcskák csillogó meg ijedt tekintetű gyülekezete fogadta belépését a tanterembe. Szinte észre sem vette, hogy e gyermekek miként serdültek fel fiatalemberekké. Ma még diákok, még tíz hónapon át azok, de szellemüket már a közelítő szabad élet pezsdíti, és képzeletük repesve feszíti szárnyait a várva várt pillanat felé, amikor elbocsátja őket az iskola. A válás fájó lesz, nekik talán kevésbé, de neki annál inkább, hiszen ő egy népes család apjává vált, aki a bizonyítvány kiosztásának ünnepén harminckét fiát veszíti el.

A vártoronyban megkonduló óra fekete számlapján az aranyozott kismutató a VIII-asra ugrott.

Indulni kell, nehogy lekésse a fél kilencre összehívott tanári konferencia kezdetét.

Gyors mozdulattal végigtapogatta zsebeit. Igen, minden nála van: notesz, fémhorogról lógó irón, gyöngyházfoglalatú zsebkés, kopott pénztárca, kulcscsomó, és bádog-

tokban Szent Antal ólomszobrocskája, amelyet édesanyjától kapott első elemista korában.

Elmosolyodott. A tanári zsebek tartalma hasonló a diákokéhoz. Azokban is notesz, ceruza, zsebkés, radir... Persze egyéb is, ami a tanári zsebekben már nem található. Gombok, üveggolyók, sípok, bélyegek, érmek, s a nagyobbaknál tarka szalagok, szőke, barna hajfürtök, s a szívük fölött őrzött tárca rekeszében egy kislány arcképe. Meg a csúzli, amellyel valamikor ő is karvalyokra vadászott az Óváros romjai között. Látta önmagát vidám játékdélutánok színhelyén, az Alsómajorban, amint a „kampá"-nak nevezett ütővel magasba röpíti a zsinórabroncsba foglalt kőkemény labdát. Valaki elkapja, és a longaméta másik végébe iramodó csapat után dobja... Milyen jó lenne mindezt elölről kezdeni! Hiszen a tanár voltaképpen megöregedett diák, aki bajuszt növesztett vagy beretválja az arcát, de szíve diákszív, mosolya diákmosoly. Hangversenyeket rendez, majálisokat izgul át, lassan múló napokat számlálva vakációról álmodozik, az iskola kertudvarának fái alatt ténfereg tízpercekben, néha maga is beáll a zsivajgók közé, aztán gyermeki bánattal szorul össze a szíve, amikor a pedellus megszólaltatja a kisharangot, az udvar elnéptelenedik, a hosszú, boltíves folyosók elnémulnak, és ő egymaga tart a barna ajtó felé, amely mögött feleltetésektől való rettegés csöndje várja. Tanár és diák között a különbség szinte csak annyi, hogy a tanár már nem telepedhet a padokba, hanem társtalanul foglalja el helyét az emelvény asztalánál.

Magához vett egy tömzsi füzetet, amelybe tudósok, költők mondásait jegyezgette tanítványai okulására. A szűk előszobában bebújt felöltőjébe, mert a hegyek világában már alig van heve a csalfa napsütésnek, és őt makacs köhögési rohamok gyötrik egy idő óta.

A konyhából már csak edények halk csörömpölése hallatszott.

— Megyek, Gizus — szólt be az ajtón.

Az asszony szórakozottan nézett rá.

— Várjon! — ocsúdott fel aztán, és a tanár után iramodott.

Feslő szélű pongyolájából kilátszott fehér hálóinge, rozsdabarna hajának szálai csapzottan hullottak homlokába.

— Ezt nem lehet megszokni — gondolta a tanár, és lehunyta a szemét.

Giza teleszítta tüdejét, és egyetlen lélegzettel hadarta:

— Ha maga nem szól annak a pöffeszkedő nőnek, mert magának imponál, hogy miniszteri tanácsos volt az ura, és hogy méltóságosnak szólítják... Egy ilyen levitézlett méltóságos!

— De Giza! Édes Giza...

Az asszony megrázta a fejét, hajszálai lobogtak:

— Igenis, levitézlett, aki másoknál különbnek érzi magát, mert övé ez az ócska ház, és méltóságos asszonynak szólítják.

Csúfolódó mozdulattal dobta fel két karját, mint aki semmit emel a magasba:

— Méltóságos asszonynak!... Az én szüleim is úriemberek voltak, s ha szegény apus nem hal meg olyan korán, rég pénzügyi főtanácsos lehetne, talán pénzügyigazgató is, az pedig szintén méltóságos.

A tanár a sárgafüggönyös üvegajtót nézte, amely mögött a szalonjuk volt. Giza büszkesége, piros huzatú bútorokkal, homályt tartó nehéz függönyökkel, csecsebecsékkel zsúfoltan. Gizának bizonyára igaza van, hogy neki nincs érzéke a lakásberendezés finomságai iránt, de ha egyszer kedve szerinti lakásban élhetne, abban nem lennének porfogó függönyök, hanem szabadon hagyott nagy ablakok, sok napsugár és levegő. De mikor lesz ilyen lakásuk? Örülniök kell, hogy fedél van a fejük fölött. Tíz éve házasok, és ez már az ötödik lakásuk. Híresek a városban arról, hogy Giza sem a lakókkal, sem a háztulajdonosokkal nem tud megférni. És arról is híresek, hogy mindenütt el-elmaradnak a lakbérrel.

— Szívem, nem erről van szó — mondta csillapítóan.

Félt, hogy a sértő megjegyzéseket meghallhatják a ház lakói.

— Igenis, erről van szó! — toppantott Giza. — Egyedül arról, hogy vagyok olyan úri, mint Horváthné, és engem senki sem nézhet le, még ha kegyelmesnek is titulálják.

Varga felsóhajtott.

— Csak sóhajtson, és mennél hangosabban, hogy mások is hallják — támadt rá újból az asszony. — Azt tud! Sóhajtozni, hajlongani! Engedelmesen pattanni, ha csak int Horváthné. Hogy megsértik, megalázzák a feleségét?... Az ellen egy szava sincsen. De mi egyebet is várhat az ember attól, akinek sejtelme sincs az úri modorról? Hol is tanulhatta volna? — mondta halkabban.

A tanár homlokát verejték lepte el. Tíz éve lélegzi be a gyűlölködésnek ezt a levegőjét, amely életüket fertőzi, akárhány ablakát tárja is ki a szívének.

— Lehet, Gizus — felelte fásultan —, hogy nem tudom mi az úri modor, de azt mégis el kell ismernie, hogy tegnap este kitűnően szórakozott. Bár többször kértem, hogy induljunk, maga maradni akart.

— Hogy valaminek a végére járjak. Ez meg is történt. Nem véletlen, hogy az asztalnál lejjebb ültettek, mint Tallér aljegyző feleségét. Nem tűnt fel magának az sem, hogy Horváthné egész este alig kegyeskedett szólni hozzám? Tallérnét a folyosóig kísérte, minket meg hagyott egyedül kibotorkálni. Mindez nem tűnt fel magának?... Magának semmi az, ha megalázzák, megrugdossák?... Megszokta. De hogy még a feleségét sem védi meg, arra nincs mentség.

A tanár arcán megrándult egy ideg, de hangja halk és nyugodt maradt:

— Igaza van, sok megaláztatást szoktam meg az életben, de ezúttal nem érzem, hogy megaláztatás ért volna. Azt sem, hogy Horváthné lenézően viselkedett. Minket nem kísért a folyosóig, mert házbeliek vagyunk.

— Még védi is?

A tanár a toronyórára pillantott.

— Gizus, nekem már mennem kell — és kilépett a nyitott folyosóra.

Vargáné elsápadt. Aztán talpa alatt csattogó papucsban, pongyolája végét felmarkolva, néhány lépést tett a férje után.

— Varga! — kiáltotta. — Ha magának mindegy, hogy engem sérelem ért, akkor majd magam szerzek elégtételt magamnak! De azt nem köszöni meg a méltóságos asszony!

Az udvari lakások ablakaiból kíváncsiskodó fejek hajoltak ki.

A tanár kérlelően nézett vissza. Ismét hangos botrány, amelyről majd az egész ház beszél. Alig van nap, amikor ne élveznék Horváthné egy-egy figyelmét, s a lakbérrel már negyed éve hátralékban vannak.

— Csöndesebben, Gizus — suttogta. — Az Istenért, csöndesebben! Megígérem, hogy bemegyek Horváthnéhoz, és tisztázok mindent.

— Nem tisztázni kell, hanem a véleményét megmondania. Vagy magának véleménye sincsen?

— Igen, igen, a véleményemet közlöm majd vele.

Giza némi kétellyel nézett az urára, de már békülékenyen mondta:

— Valamirevaló férj nem is tehet mást.

Még szeretett volna odakiáltani az ablakokból bámészkodó lakóknak, aztán beérte egy némán lesújtó pillantással.

— Csürhe! — sziszegte magában.

Fejét fölvetette, szétbomló pongyoláját heves mozdulattal összefogta, és visszament a lakásba.

SZIGORÚ, DE JÓ ÉS IGAZSÁGOS

Vállai közé húzott nyakkal, lehorgasztott fejjel lépett a lépcsőházba vezető tágas előtérbe, amelyből Horváthné lakásának fehérre lakkozott ajtajai nyíltak. Szikár alakja görnyedten surrant, ideges félelemmel várva, hogy valamelyik hirtelen nyitódó ajtóból nem hull-e utána számonkérést sejtető kiáltás:

— Tanár úr, kérem!

Nesztelenül csukta a kétrészes, nagy üvegajtót, lábujjhegyre halkított léptekkel osont le a boltozatos és barlangszerűen elhajló lépcsőház lapos fokain. Fellélegzett, amikor túl volt a veszélyen, és kiért a fénybe.

— Dicsértessék! — köszöntötte a kútról két teli kupával igyekvő, mosolygós arcú cselédlány.

— Mindörökké, lelkem! — felelte a vidám hangtól, barátságos tekintettől derülten.

Gyönyörű reggel volt, mintha tavaszi megifjodás fényei aranyoznák be a hegyek körfüggönyébe rejtett várost. A napözönben sütkérező Szentháromság tér macskakövei, tavak széltől bolygatott tükrén hemzsegve kergetőző hullámocskák sokadalmának látszottak, a Szarvas Szállónál álldogáló bricskákon, hintókon megmélyült a korba lakkja, pejlovak sima szőrének tarka csillogása, megifjodott vakolatukat mutogató palotákon a kopottan málló festék sárga, szürke, zöld rétege, és megifjodtak a mohától zöldes, viharvert zsindelykalpagok is.

A természet kiheverte a nyár kánikulai lázát, de az ég még tündökölt, a Paradicsomhegy oldalán még smaragdzöld zománcként pompázott a pázsit, s a házak oromzata fölé nyúló három kőoszlopon ezüstösen kék foglalatként vette körül a márványból faragott Sancta Trinitast az égbolt.

Meggyorsította lépteit. A városház előtt sétálgató ura-

kat azzal a mély kalapemeléssel és tisztelettel köszöntötte, mint amikor édesapja vezette kézen fogva. Szegény bányamunkás fia volt, rangokkal, hivatali tekintélyekkel szemben öröklött tisztelettel, amin nem változtatott, hogy a kisváros úri rétegébe tartozott már maga is. Kedélyén, viselkedésén örök nyomot hagytak sanyarú gyermekkorának, küzdelmes egyetemi éveinek nélkülözései, és a számos megaláztatás, amely lenézett származása meg szegénysége következtében érte. Idegenül érezte magát a városház uraiból, jómódú kereskedőkből, iparosokból, a bányakincstár hivatalnokaiból álló Polgári Körben, amelybe tanártársai unszolására lépett be, de csak az olvasótermet látogatta. Nehezére esett viszonoznia a bányászat főtisztviselőinek tegezését, akik előtt édesapja levett föveggel és feszes tartásban állt, ha maguk elé parancsolták valamiért. Nem volt emberkerülő, nagyon is szerette az embereket, de nem tudott felmelegedni azzal a réteggel, amely kirekesztette magából szegény sorsú szüleit. Magasabb rangú lények gyülekezetének látta, amelyre félnézett, mint gyermekkorában, de amelyet elkerült, ha csak tehette. A kaszinó társalgójában nem találta helyét az összeverődő urak között. Távol tartotta tőlük az is, hogy kínos helyzetek elé állíthatják. A bányatanácsos három fia bukdácsoló tanuló, akiket az apára való tekintet segít át egyik osztályból a másikba. A tanárt pedig ne befolyásolja se a szülők rangja, se azok vagyoni állapota. A tanár csak a tudást és szorgalmat értékelheti. Ne kivételezzen! Legyen független és igazságos, akár a bíró, aki a törvények és lelkiismerete parancsszavát követi. A tagdíjat is egyre nehezebben fizette, s végül kilépett a kaszinóból. Az újságokat nélkülözte, de a hivatásához tartozó művek olvasását a tanári könyvtár lehetővé tette.

A Katalin-templomban felcsendült a lélekharang. Jajgatva, sivalkodva verdeste ércköpenyét a tömör fémnyelv, mintha azzal együtt ki akarná vetni magát a kupolás tornyocska oszlopai közül.

— Lieskovski Jánosné — betűzte a tanár a kapu mellé akasztott fekete táblára fehér krétával írott nevet. — Alig-

hanem az a Lieskovskiné, akinek a fia kimaradt az ötödikből, és kőfaragóinas lett. Eminens diák volt, de özvegy édesanyja nem tudta tovább taníttatni. — Istenem — tűnődött el. — És még hányan vannak, akiket a nyomor foszt meg a tehetségükhöz méltó boldogulástól! És mily keveseknek adatik meg, hogy szegény sorsból vihessék valamire... Mint én is... Én is? — mosolyodott el kételkedően.

A Jöerges és Társa könyvkereskedés előtt már javában zajlott a könyvbörze. A nagyobb diákok úgy lepték el az út fölé emelkedő Terasz vaskorlátját, mint verebek a távíróhuzalokat. Fölényes könnyedséggel, rábeszélő érveléssel alkudoztak a kisebbekkel. Azok meg bamba alázattal vették tudomásul, hogy a megvételre ajánlott könyvek többet érnek az üzletben kapható újaknál, mert jegyzetekkel vannak ellátva, pótlásokkal, kihagyásokkal, úgy, ahogy a tanár urak a feleltetéseknél kívánják. Az alku elakadt, ha egy-egy csinosabb lány lejtett el. A diákok közé vegyülő szülők megilletődötten forgatták a maszatos, ócska könyveket: a Pirchalát, Szinnyei-magyart, Szuszayt, Zsámbó-énekeskönyvet, Maywald-görögöt, római régiségtant, amelynek Cicerója pödrött bajusszal, sujtásos atillában feszengett, és meghatódott emlékezéssel lapozták az ő idejükben is jól bevált „puskákat" az auktorokhoz. Visszaemlékeztek a boldog időkre, amikor még ezekből a könyvekből szedték magukba a tudományt.

Varga tanár szeretettel tologatta el útjából a diákokat.

Azok ijedt vigyázzba merevedtek, amint meglátták.

— Varga szigorú, de jó és igazságos — mondogatták, miután elhaladt.

SZERETETT A PADOK ELŐTT ÁLLDOGÁLNI

Szerette a diákokat, és minden diákot szeretett. Tanítványai úgy a szívéhez nőttek, mintha édes fiai volnának. Ismerte jó és rossz tulajdonságaikat, és értett ahhoz, hogy feltárják előtte gondolataik rejtett világát. Ez az osztály az ő hét éven át nevelt virágoskertje, a fiúk az ő rózsafái. De jaj! Már feléjük nyúl az élet, hogy kiragadja őket az iskola gyöngéd karjaiból. Ezer reménnyel gondolnak erre a pillanatra, de a szegény kertész mit érez a kifosztott kertben, amikor fájó sejtelemmel néz majd utánuk, hogy neki talán már nem is lesz több virágoskertje.

— Példás osztály — ismerték el a kollégák.

— Hát az. Igyekvő, kedves, derék fiúk az én diákjaim — ismerte el apai büszkeséggel.

Az évek során kigyomlálta a közéjük nem valókat, s akik megmaradtak, olyan együttesben éltek vele, mint a szív lüktetésével táplált erek a testben. Ha belépett az osztályba, halkan zsongó „laudetur", és lábak tompa moraja közben, mindig boldog izgalom töltötte el. Türelmetlen sietséggel írta be az osztálykönyvet, hogy máris leereszkedhessék a katedráról, amely túl magas és túl ünnepélyes. Szeretett a padok előtt álldogálni, vagy beülni az egyik pad szélére. Diákjai ilyenkor úgy érezték, hogy a tanteremben nincs tanár és nincs tanítvány, nincs félelem és nincs szorongás, mert a tanár csupán többet tudó, és öregebb diák, aki szeretettel osztja meg velük tudását.

A gimnázium egyik osztályában sem tanultak olyan szívesen és vidáman, mint amelyikben Varga tanár úr tanította a latint meg a görögöt. Néha nem is tanította, hanem rákönyökölt a becsukott könyvre, és hallgatta a fiúk kérdéseit az életről, ő meg elmondta nekik azt a keveset, amit ő tudott arról. Csak akkor komorodott el, ha kipirosodott arccal, képzeletviláguk légvárait építették. Ilyenkor messze

maga elé nézett. Ó, ha tudnák, szegények, hogy mennyi csalódás vár rájuk az életben! De talán így jó, a fiataloknak szükségük van a jövőt kiszínező reményekre, mert ha előre látnák a rájuk váró valóságot, talán át sem mernék lépni a jövő küszöbét.

De ha valahol aljas becsvágy tört elő, ha alattomosan húzódott meg sunyi hazugság, ha fáradozását kicsinylően cserbenhagyta a jóságára számító nemtörődömség, ha szeretetével visszaélve, ki akarta játszani az összebeszélés forradalmi diákterrorja, olyankor Varga tanár szikár alakja vésztjóslóan megmagasodott, tekintete elsötétült, a katedra végítéletes trónussá tágult, a légyzümmögés kibírhatatlan zajjá vált, s a fiúk ijedten vallották be egymás között a tízpercek alatt:

— Neki volt igaza, mi voltunk pimaszok.

Sokszor elmondogatta:

— Aki hibázott, az férfias bátorsággal vallja be botlását. Mert, fiúk, aki hazudik, az csal, aki csal, az lop, aki lop, az rabol, aki rabol, az gyilkol, aki gyilkol, azt felakasztják.

Az osztály dermedten hallgatta. Lenyűgözötten figyelő, harminckét szempár a padsorokban. Megkövetelte, hogy mindig a szemébe nézzenek, és bűneik vagy készületlenségük tudatában ne bújjanak lesütött szemmel egymás háta mögé. Tisztelet és szeretet vette körül.

— Szeptember, szeptember — mondogatta magában, miután kikerült a könyvkereskedés előtt zsivajgó tömegből. — Az év legszebb hónapja, és annak is ezek a napok a legszebb napjai. Tanárnak, diáknak egyformán olyan, mintha hadba induló tábor gyülekeznék. Trombiták szólnak, sípok és dobok... Minden csupa szín, tarkaság, amit aranyszálakkal sző át napsugár és remény.

Ilyenkor eszébe jut gyermekkora, és átéli a régmúlt éveket, amikor a temető fölött ágaskodó hegyoldalon lakott a szüleivel. Ott már utcák sem voltak, csak vízmosásos, meredeken kanyargó sikátorok, kis kertek rozoga palánkjai között. Tavasszal az olvadás leve majd elmosta házacskájukat, nyáron a nap a sziklás talajig perzselte a

füvet. De sokat ázott és verejtékezett! Szélfúvásos, dermesztő hideg téli reggeleken bal karja alatt könyveit szorongatta, és jobb keze kis lámpással világított az ólomszínű pirkadásba. Nemegyszer kapta el a sikos út meredeke, hóhegyekre csúsztatták jégrögök, kötött kesztyűje átnedvesedett, ruhája sohasem volt elég meleg, gyomra csaknem mindig korgott, és mégis mindig vidám szívvel indult az iskolába.

Édesanyja gyakran bocsátotta el ijedt vallomással:

— Gyulinkóm, ma nem jutott neked tej, de, kisfiam, nehogy eláruld apa előtt. Szegény, kérdezte tőlem, hogy marad-e még a gyereknek? Csak miután megnyugtattam, hogy igen, akkor itta meg az övét. De hát Istenem, Istenem, mit csináljak? Csak az az egy bögre tejünk volt, amit neki adtam, és apa késő este jön haza a nehéz munkából, és addig nem eszik egyebet, mint azt a kenyérkét, amit becsomagolok neki. Gyulinkóm, te fiatal vagy, te még többet kibírsz. Ugye, jól tettem, fiacskám, hogy apádnak nem mondtam meg az igazat?

Ilyenkor boldog volt, hogy valami áldozatot hozhatott apjáért, és ragyogó arccal felelte:

— Jól tette, édesanyám, nagyon jól.

Mindez rég volt, és mennél távolabb kerülnek tőle ezek az idők, annál szebbé varázsolja az emlékezés rózsaszínű köde. Gyorsan elröppent boldog évek virágfüzérének látszik gyermekkora. Nyaranta övé volt az egész hegyoldal, az ő vadon kertje a Hodrus felé lejtő völgy, a fenyvesek koszorújában csillogó Rozgundi-tó. Vasárnap délutánonkint a Paradicsomhegyre, Kisiblyére rándultak ki szüleivel. Magukkal vitt tejeskávét, puha, fehér kenyeret fogyasztottak. Mamuska énekelt, apa harmonikázott, és soha többé nem hallott dallamokat varázsolt elő. Zengett a völgy, visszhangoztak a hegyoldalak, és velük dalolt az erdők világa.

Avagy voltak-e boldogabb órái azoknál, amikor Czékus tanár úr növénytani sétára vitte őket a hegyekbe? A tanár úr virágokat tépdesett ki a földből, és keményen pattogó szavakkal tanította a növényvilág csodáit. Aztán elhevered-

tek a fűben. A hátizsákból, amit Buzalka Tono cipelt, mert ő volt a legerősebb az osztályban, előkerültek a cipók, rúd szalámi... Igen, Czékus tanár úr értett ahhoz, hogy egymással való játszi vetélkedés közben gyűjtsék ismereteiket.

Eszébe jutottak a roráték, és azok a misék, amikor kora reggeleken ministrált. A tömjénszagú, hideg sekrestyében komolyan és megilletődötten várta a prépost urat. Az a mise után, minden esetben egy tízfilléressel jutalmazta szolgálatát. Szigorú arcú, szűkszavú öregember volt, akit — akkor úgy képzelte — még a sekrestye sötétes, öreg szentképei is mély meghajlással köszöntenek. Egy mise után így szólt hozzá:

— Gondolsz-e néha arra, mi leszel, ha felnősz?

— Nem tudom, nagyságos prépost úr — felelte zavarodottan, és félénk mosolyba húzta ajkait.

— De azt csak tudod, hogy mi szeretnél lenni? — kérdezte bátorító szeretettel a pap.

— Tanár szeretnék lenni, nagyságos uram.

— Ezt verd ki a fejedből! — nézett rá szomorúan a prépost. — Ha elvégezted a negyediket, elmész inasnak. Érted? Inasnak. Kereskedő leszel, vagy iparos. Nézd meg Ernstet. Én még jól emlékszem arra, hogyan kezdte. Semmiből, fiam. Szorgalmas ember volt, aki nyúlbőrt árult, házról házra járt, és most már gyára van. Vagy látod, Strauss, akinek egy kis rozoga putikja volt a város végén... És most? Övé a Fő utcában a legszebb szálloda, és úgy hallom, a Pacherék házát is megvette. Nézd a többi kereskedőt, iparost. Vasárnap délutánonkint kikocsiznak a zöldbe, Vihnyére, Szkleno fürdőbe... És a tanár urak? Megnézted már a tanár urak kitaposott cipőit?

Ő meg szerény félénkséggel lógatta a fejét. Bizony, még sohasem nézte meg a tanár urak cipőjét.

A prépost megsimogatta, és az arcába mosolygott:

— No, de azért te csak tanulj szorgalmasan, és most siess, nehogy elkéss az iskolából.

Aztán utána kiáltott:

— Gyula fiam! Ezt majd magamnál felejtettem.

Szép piros almát emelt ki a zsebéből, és feléje nyújtotta.

Ez mind eszébe jutott, amint végighaladt a Teraszon, és a gimnázium felé forduló útra tért.

A piarista rendház oszlopos kapuja alól ráköszönt egy mély hang:

— Jó reggelt, amice!

Czékus volt, a piarista tanár, aki valamikor őt is tanította. Széles arca tele volt mosolygással.

— Ez aztán a gyönyörű idő — mutatott az égre. — Még meleg, de már nem fullasztó, mint a nyár. Persze, az ilyen vékonydongájú urak — és végigtekintett Vargán — a nyarat jobban szeretik. Én azonban valósággal szerelmese vagyok ezeknek a kora őszi napoknak. El is határoztam, hogy délután a hegyek közé megyek barangolni. Ki kell használni az ilyen időt.

Kezét Varga vállára tette, és kihívóan mondta:

— Tartson velem, fiam!

Felelni akart, de hirtelen köhögés kapta el.

Czékus aggódva nézte:

— Kissé komolyabban kellene vennie ezt a köhögést... Volt már orvosnál?

— Még nem — felelte sokára. Szájához szorította zsebkendőjét, és restelkedve nézett Czékusra. — Egy kis nyálka ment a torkomra — magyarázkodott.

— A torkára ment! — förmedt rá az öreg pap. — Ne beszéljen bolondokat, fiam. A tüdejével van valami baja. Miért nem gyógyíttatja magát?

Együtt mentek a gimnázium felé. Czékus tovább pörlekedett, Varga hallgatott. Feje zúgott, mellkasa fájt, talpán forróságot érzett, mintha izzó lávába taposna.

— Igaza van Czékusnak — gondolta, szorosan összetapasztott ajakkal. Légszomjjal vívott küzdelme így még láthatóbb lett gyötrődve vonagló arcán.

Czékus elkomorodva mondta magában:

— Ez a Gyula, ez a Gyula...

Kisfiú korától ismerte, legkedvesebb tanítványa volt nyolc éven át, az iskolából ő bocsátotta ki az életbe, és

végül még ő temeti el? Homloka összeráncolódott, tüskés szemöldöke alatt elsötétült a tekintete.

— Aztán holnap — dörögte — jelentkezzék az igazgatónál, hogy vállalja a tornatanítást, holnapután a szépírást, aztán az éneket, aztán, ha kell, helyettesít hittant, számtant, fizikát, és hajlandó helyettesíteni a helyettesítőket is, az összes lumpokat, akiknek kutya bajuk sincsen, csak elbliccelik az órákat. És ha ez sem elég, talán még az iskolaszolgát is helyettesíti.

Varga fáradtan mosolygott.

Ez a mosoly még jobban felingerelte az öreg papot:

— De hát mit gondol — és öklével a levegőbe vágott —, meddig bírhatja? És kiért, miért áldozza fel magát?

Csakugyan, kiért, miért? Talán Gizáért? Érte megteszi, amit tennie kell, de hogy érte él?... Ezt már rég nem mondhatja el.

— Az ember elvégzi, amit kell.

— Amit kell!... De ki kívánja magától, hogy a túlzásba vitt kötelességteljesítés az életébe kerüljön? És miért tartja magát olyan pótolhatatlannak, hogy azt is vállalja, ami nem a maga dolga? Mit gondol, ha egy nap lehunyná a szemét, a világ nagy gépezetének akár egyetlen kis kereke is megállna emiatt? Kinek hiányoznék? Ki vallaná kárát annak, hogy többé nincsen? Hiszen, ha cipész lenne, lakatos, vagy akár utcaseprő, talán megéreznék hiányát e földön, de ember, maga tanár! Nyomorult kis szellemi szántóvető! Gyönge faekével sziklákat akar felszántani?

Feleletre váró szünetet tartott, aztán lemondó mozdulattal folytatta:

— Nyugodt lehet, a sziklák sziklák maradnak a világ végezetéig, a tót klapecek sem lesznek okosabbak a maga görög auktoraitól, ellenben, ha így folytatja, hamarosan valahol odafent fogja belátni, hogy nekem volt igazam.

A gimnázium előtt magányosan álldogáló, sápadt kisfiú húzódott ijedt tisztelettudással a kapu falához.

Varga mintha csak önmagát látta volna. Hányszor álldogált ilyen magányosan ő is ebben a kertben? Talán ezt

a fiúcskát is azzal az útravalóval bocsátották el, hogy nem kaphat tejet?

Gyors mozdulattal egy tízfillérest nyomott a gyermek kezébe.

MINTHA MOSOLYGOTT VOLNA AZ EGÉSZ VÁROS

A padokban még nem morajlott talpra ugró lábak dübörgése, nem zúgott a „laudetur" sem, amikor hóna alatt az osztálynaplóval, felvételi és statisztikai iratokkal belépett a nyolcadik osztályba. Felment a katedrára, elővette előző évi noteszét, és végigfutotta a tanítványok névsorát.

— Együtt van az egész kis család — állapította meg örömmel.

Lelépett a katedráról, és a nyitott ablakhoz állt. A piaristák vadon kertje szélesen terült el az ősi épület alatt. A látóhatár szélén egy gyár, közelében a kohó hatalmas kéménye. Messze, ahová már alig látni, düledező harangláb vált ki a hervadás színeiből. Hegyeken és völgyben, mintha vak ember szórta volna szét, rendszertelenül sorakozó házak, zsindelytetők óriás tintafoltjai, kertek lombjai között. A városház karcsú tornya kecsesen emelkedett ki a házak tömegéből, s a hegybányai városkapun túl, a Leányvár négy égtájnak tekintő ablakszemei őrködtek a táj fölött. Még magasabban, már szinte a felhők világában, egy másik vár. Egykor templárius lovagok lakták. Félig vár, félig templom. Hol imádkoztak, hol fegyvert forgattak lakói. Északi bástyafala leroskadt a századok súlya alatt, és megtépdesett tetőzete alól denevérrajok rohamoznak az éjszakába. A bércekről, mint kis hegyi patakok, keskeny utcácskák kígyóvonalai kanyarogtak lefelé. Régi város, régi kövek. A házakon parányi rondellák, alacsony, rácsos ablakok, boltíves kapuk vasból kovácsolt cirádákkal és kopogókkal. Ha felriadna sírjából egy régi „richter", és évszázadok múltán ismét végiglépegetne a város kitaposott gyalogjáróin, barangolna zegzugos utcáin, vajmi kevés újat találna. Legfeljebb a távbeszélőhuzalokon csodálkoznék

rosszallóan, hogy, lám, a város szépségét nem becsülő utódok szárítóköteleket feszítettek a legforgalmasabb utcák fölé.

Gyönyörködve nézte a várost, ahol született, ahol leélte élete javát, s ahol egyszer majd meghal mint tanár, vagy, ha nagyon kegyes lesz hozzá az Isten, talán mint igazgató.

— Igazgató? — ismételte magában, és hervatag mosoly jelent meg ajkai szélén. Az ember szívesen ámítja önmagát. Az ember lassan bandukol a hétköznapokon át, de a jövőt úgy nézi, mint messzi távolból hívón világító kaput. Mind több vágyakozással és mind gyorsabb lépegetéssel, hogy mihamarább elérhesse. Míg egyszer rájön arra, hogy a kapu örökké egyforma messzeségben marad, bármennyi napot, hetet, hónapot és esztendőt hagyott is már maga mögött. Örökké messziről világít, és örökké elérhetetlen. Mire megtanulja az ember, szelíd, bölcs öreggé válik. Akkor már az is elég a boldogsághoz, ha magányos sétákat tehet a zöldben, ha zavartalanul átadhatja magát egy jó könyv olvasásának, és ha kötelességteljesítésének ünnepélyes pillanatában, az iskolába ellátogató főigazgató elismerése jeléül kezét nyújtja az egész tanári kar előtt.

— Hát csakugyan ennyi az egész? Az életöröm csupán ennyi?

Még ennyi sem. Ha a napok végtelen egyhangúságában már szinte megnyugtatónak látszik az élet szürke folyása, fülébe vág egy éles hang, durva szó... Egyszerre felhők takarják el az igénytelenség békés egét, és lelkére telepszik az ólomszínű valóság.

— Hát, bizony, semmi sem igaz, és semmi sem jó. A fizetésedből nem tudsz megélni, a cipőd lyukas, ruhád vásott, életed mozdulatlan állóvíz, vágyaid butaságok, álmaid soha be nem teljesülő álmok, beteg is vagy, Czékusnak igaza van: faekéddel nem törhetsz fel sziklákat... Öreg édesanyád ki tudja, meddig él még? Giza is csupa keserűség, rajta nem lehet már segíteni... Mi vagy te, kid van neked, kinek mondhatod el a magadba fojtott szomo-

rúságot, csalódást, bánatot? Csak egyszer jönne valaki, és mondaná: „Kedves, öreg fiú, szegény, balga ember, én megértem magányod bánatát, és nagyon szeretlek ezért a bánatért."

Kopogtattak.

— Szabad!

Sűrű, fekete fátyolát fellebbentő, bánatos tekintetű, szép, fiatal nő lépett a terembe. Önkénytelenül megállt, amint meglátta Vargát az ablak előtt. Magas homlokával, sápadt arcával, merengő tekintetével, hátrafésült barna hajával költőnek látszott a rávetődő fényben. Más, több, mint ahogyan nagynénje leírásából képzelte el.

— Beíratni hoztam a fiamat — mutatott a mögötte álló szőke fiúra.

— Fiát? — lepődött meg Varga, azzal a hirtelen támadó izgalommal, amikor álmodott történés küld soha nem látott nőt, sejtelmet, vágyat, reményt valósítva meg, és egymásra talál két lélek.

Menekülő sietséggel lépett az emelvényre. Idegeiben nem ült el az izgalom. Nem nézett az asszonyra, de őt látta, amint a fiúhoz fordult:

— Az igazgató úrnál jelentkezett már?

— Igenis, kérem — hajolt meg tisztelettudóan a fiú, és átnyújtotta a felvételről szóló írást. Tekintete nyílt volt, modora szerény, de öntudatos.

Megnyerte Varga tetszését.

— Előző évi bizonyítványa?

— Parancsoljon, tanár úr — nyújtotta át azt is.

— Falussy István — olvasta Varga a bizonyítványból, s elégedetten nézte a jeles osztályzatok oszlopát. — Hiszem, hogy jó barátok leszünk.

Az anyára nézett, látta szemében a boldog mosolyt, aztán az osztálykönyv fölé buktatta fejét, adatokat tudakolt, rovatokat töltött ki.

— Lakcíme?

— Deák Ferenc utca hét.

— Rokonoknál?

— Édesanyámnál.

— Néhány hete költöztünk a városba — szólalt meg az asszony —, és igen örülök, hogy fiam a tanár úr keze alá került.

Varga aznap vidultan távozott az iskolából. Úgy érezte, hogy minden csupa fény és derű. Mosolygott. És mintha a tornyok, házak, ablakok, arcok visszamosolyogtak volna rá.

Mosolygott az egész város.

Ő meg szívélyes mosollyal emelgette kalapját.

Míg rá nem ásított a Horváth-ház kapuja.

Arca elborult, tartása meggörnyedt, amint belépett a házba.

MAGA ELÉ IDÉZTE FALUSSYNÉ SÖTÉTEN CSILLOGÓ SZEMÉT

Az emeleten megállt.

Tétovázott. Elégtételt kérjen valakitől, akinek ők tartoznak elégtétellel? Vagy közölje Gizával, hogy erre nem hajlandó? De ha Giza beváltja fenyegetőzését?

Az előtér ablakán át lakásuk felé nézett.

— Hazudnom kell!

Kesernyés mosollyal jutottak eszébe diákjai előtt hangoztatott szavai: aki hazudik, az csal, aki csal, az... De mit tegyen?

Hirtelen elhatározással megnyomta a villanycsengő gombját.

— A méltóságos asszony idehaza van? — kérdezte a szobalánytól benső remegéssel, mint a fenyítéstől félő diák.

— Igen, kérem — felelte a lány.

Vargának úgy tetszett, hogy gúnyosan el is mosolyodott. Bizonyára hallott a reggeli jelenetről, talán egyebet is tud, esetleg azt is, hogy a háztulajdonos durva megsértése miatt felmondják lakásukat. Mosolyával készíti elő arra, amit odabent majd nyíltan hoznak tudomására? Ó, hát mikor lesz vége a megaláztatásoknak?

A lány lesegítette kabátját, és bevezette a szalonba.

— Tessék helyet foglalni, azonnal szólok a méltóságos asszonynak.

A tanár megrángatta zakója csücskét, és várakozóan állapodott meg az egyik fotel mögött. Merően nézett az ajtóra, ahonnan Horváthné jövetelét várta. A jól nevelt ember mozdulatlanságával, aki nem tartja illőnek a kíváncsi nézelődést, fesztelen otthonosságot. Magában felkészült arra, amit majd mond. Ilyesféleképpen: „Méltóságos asszonyom, mindenekelőtt igazolnom kell magamat amiatt, hogy a legutóbbi bérnegyedkor... Méltóztassék meggyő-

ződve lenni arról, hogy minden látszat ellenére... Nehéz szavakat találnom annak tolmácsolására..."

Agyában mondatok gázoltak egymáson keresztül, s még ki sem mondta az egyiket, máris új nyomult a helyébe.

Nyílott az ajtó.

Szíve összeszorult. Megszövegezett mondatai szétszaladtak, és azok a legegyszerűbb szavak sem jutottak eszébe, amelyekkel a szokatlan időben való betoppanásért mentegetőznék. Mozdulatlanul állt, csak szempillái rebbentek idegesen.

Horváthné mosolygott, de ez a mosoly éppúgy lehetett jóindulatú, mint gúnyosan fölényes. Magas homloka nyugodtnak látszott. Varga megcsókolta a feléje nyújtott kezet, s az máris elröppent gyors mozdulattal, és az egyik fotelre mutatott.

— Örülök, hogy átjött, tanár úr. Magukhoz készülődtem. De így legalább megspóroltam ezt az utat. Ezt a nagy utat — tette hozzá nevetve.

A tanár elsápadt. Tehát bekövetkezett, amitől félt. A szőnyeg ábráit nézte merően, és szavakat keresgélő kínlódással mondta:

— Végtelenül röstellem... Tőlem mi sem áll távolabb... Amit a magam részéről megtehetek avégből, hogy jóvá tegyem feleségem viselkedését...

Horváthné csodálkozva nézett rá. Nem értette, vagy csak úgy tett, mintha nem értené az ijedt mentegetőzés okát? Őszinte sajnálkozás volt a szemében.

— De tanár úr...

— Méltóztassék meggyőződve lenni — folytatta Varga, és szenvedő tekintete már az asszony szemébe mélyedt —, a legmélyebb tisztelet tölt el a méltóságos asszony iránt, egyben a legnagyobb hála jóságos és belátó türelméért. Őszintén kijelenthetem, hogy én ítélem el legszigorúbban feleségem ma reggeli viselkedését, mert nemcsak ildomtalan volt, hanem hálátlan is épp azzal szemben, akinek mi nem csupán anyagiakkal...

— No de tanár úr! — tiltakozott Horváthné.

— ...hanem baráti szeretetéért is adósai vagyunk.

Várta végzetét.

— Maradjunk a barátságnál. Nem tudom, tudni sem akarom, miféle ildomtalanságra célzott, de barátságunkhoz ragaszkodom, mert az uram is nagyon szerette magát, és nekem semmi okom sincs arra, hogy ez a barátság felbomoljon. Járt már magánál az unokahúgom?

Varga kérdőleg nézett. Nem tudott arról, hogy Horváthnénak unokahúga él a városban.

— Falussyné.

A tanár lélegzete elakadt:

— A méltóságos asszony unokahúgát Falussynénak hívják?

— Boldogult nővérem egyetlen leánya. Tavasszal vette el az urát, emiatt birtokukat bérbe adta, és ide költözött a fiával, aki a maga tanítványa lesz. Már tegnap este is szerettem volna erről beszélni a tanár úrral. Egyetlen fia, és minden öröme az én szomorú húgomnak. Nagyon kérem, terjessze ki rá szeretetét.

Varga maga előtt látta a fekete fátyolba foglalt hófehér arcot, sötéten csillogó nagy szemet.

— Én minden tanítványomat szeretem, és természetesen külön örömöm, hogy a méltóságos asszony unokaöccsét taníthatom, aki egyébként ma jelentkezett nálam, és a legjobb benyomást tette rám.

Gizát a konyhában találta, a tűzhely melegétől áthevült arccal.

— Volt Horváthnénál? — támadt nyomban az urára.

— Tőle jövök.

— No és?

Oldalt nézett, akár diákjai, amikor valami hazugságra készülődnek.

— Mit végzett? — sürgette az asszony.

Varga mély lélegzetet vett.

— Sikerrel jártam — és a zsebéből kiemelt noteszbe lapozott szórakozottan.

— Miért nem beszél?

— Úgy történt... Szóval Horváthné mélyen sajnálja, hogy maga megbántódott. Magát családtagnak tekinti.

— De még mindig nem tudom, hogy maga mit mondott neki?

— Természetesen tudomására hoztam, hogy a tegnap történtekért magyarázatot kérek. Kijelentettem, hogy amennyiben az nem lenne kielégítő, kénytelen lennék legmesszebbmenően levonni a konzekvenciákat.

— Ezt mondta?... Hogy levonja a konzekvenciákat?... Tényleg ezt mondta?

— Persze, hogy ezt mondtam, ha már rászántam magam, hogy fellépjek vele szemben.

— Igaz ez?

A tanár a fogashoz sietett, és felöltője zsebében kotorászott.

— Igaz ez? — hitetlenkedett az asszony.

— Gizus, maga tudja, hogy nem szoktam hazudni.

— És Horváthné mit mondott még? — faggatta Giza az elvonuló harag árnyékából.

— Csupa kedveset. Magát annyira megszerette, hogy nem is tudná nélkülözni barátságát.

Giza a kielégült hiúság kevély ábrázatával kavargatott valamit a tűzhelyen.

A tanár meg a lelkiismeretét terhelő hazudozások miatti szégyenkezéssel iparkodott ki a konyhából.

AZ ISTEN CSAK A SZÍVEKET NÉZI

A székesegyház főhajójában üresek voltak a padsorok, de a két mellékhajó már zsúfolásig megtelt. Kendősen meg kalaposan szorongtak egymás mellett a nők. Isten házában egyformák az emberek. Isten csak a szíveket nézi, s a szíveken nincsenek sem kendők, sem kalapok.

A templom legvégén férfiak álldogáltak. Öregek, akik régmúlt emlékeket idéztek, és fiatalok, akik az elmúlt esztendőkben röppentek ki az életbe. Azok is, meg emezek is az iskolaévet megnyitó Veni Sanctét várták. Feszült figyeléssel nézték a súlyos tölgyfaajtót, amely mögött a templomot a gimnáziummal összekötő folyosó volt. Azon vonulnak be a diákok, amint ők is valamikor. Az öregeknek úgy tűnik, mintha tegnap lett volna, a fiatalok úgy érzik, hogy réges-rég. A diákélet emlékéhez azok térnek vissza, akik vagy messze kerültek attól, vagy még nagyon is közel állnak ahhoz.

A sekrestyés kitárta a tölgyfaajtó mindkét szárnyát, s a folyosó sokablakos belsejéből fény lövellt a padozat kőkockáira.

Mintha villanyáram érte volna a jelenlevőket. Halk köhécseléssel léptek előbbre a férfiak, és a padsorokban megmozdultak az asszonyok. Felnéztek imakönyveikből, és a kitárt kapu felé emelték arcukat. Szemük könnyes volt. Az egyiké a bánattól, szomorúságtól, rettegéstől, a másiké az örömtől és büszkeségtől.

— Az én rossz, hanyag fiam — sóhajtott az egyik.

— Az én drága, okos fiam — mosolygott a másik.

De valamennyien egyek voltak abban, hogy mindegyik a sajátját várta, egyik a jót, másik a rosszat, és valamennyien azt az egyetlenegyet, aki nekik mindennél drágább a földön.

Aztán a kapu rámájában felbukkant a fiatal Gábris

tanár vékony alakja. Magasba nyúló zászló a menet élén. Utána párosával, egymás kezét fogva, ahogy az elemiben szokták meg, riadt és ünnepélyes botorkálással az első osztály növendékei. Némelyikük úgy elbámészkodott, hogy csaknem elvágódott a lépcsőn. Mind nagyobbak következtek, akik már nem fogták egymás kezét. Ahogy elvonult egy osztály, ismét kisebbek következtek, mintha az előbbiből tévedtek volna a következő osztály élére. Aztán a különbségek elmosódtak az egyes osztályok között. A hosszúra nyúlt, pelyhedző állú fiúk hányaveti könnyedséggel lépdeltek, mintha nem tartoznának társaikhoz. Bal kezükben láthatatlan cilinder volt, jobbjukban az alig várt sétapálca, az érettség jelvényei, amellyel az iskolán túli életbe lépnek. Varga tanár úr lehajolt fejjel zárta be a menetet.

Lábak sűrűje kocogott a kőkockákon, megteltek a padok, elcsöndesült a moraj, megszólalt a csengő, és négy ministránst követve, Rauchbauer igazgató úr vonult be arany hímzésű miseruhában.

Az orgona felbúgott, s az ifjú torkok kórusa megkapaszkodott a sípok hangjában. Lányos szoprántól férfiasodó basszusig zengett a fohász:

— Veni Sancte Spiritus...

Az édesanyák térdre borultak, s a zsebkendők mint parányi fehér zászlócskák fedték be a könnyező arcokat.

Varga a főhajó végében állt, osztálya mögött. Sápadt volt, és elgondolkozó. Ilyenkor a tanárok is felidézik ifjúságuk emlékeit. És vajon mi más is az, amit boldog gyermekévein kívül felidézni érdemes hamar elröppent negyvenkét esztendejéből? Talán még az a régi nyár, amikor egyetemi hallgató korában házitanító volt a gróféknál. Akkor magába szívott valamit az élet szépségeiből. Kora reggelenként merész vágták tüzes lovakon, hosszú barangolások vállra vetett puskával az erdőben, séták a parti füzesben, és néha, komoly tanulás órái közben, távoli szobából zsongítóan hangzó zongoraszó. Szerelmes és merengő Chopin... Ilyenkor nem hallotta a latin mondatokat, amelyeket tanítványa dünnyögött. Mit mond és mit üzen a zongora?... A grófkisasszony neki játszott. Néha egy-egy

titkos kézszorítást is kapott, és hosszú, sokatmondó pillantást a szertartásos étkezések csöndjében. Egyszer aztán ennek is vége lett. A kisszalonban voltak. A grófkisasszony zongorázott, ő meg áhítatos mozdulattal forgatta a kotta lapjait. Ilyenkor a grófkisasszony is a kotta felé nyúlt, és ujjaik pillanatnyi érintkezéssel összesimultak. Nem vették észre, hogy belépett a gróf. Megállt az ajtóban, és merően nézte őket. Aztán a zongora ijedten elhallgatott. Varga önkéntelenül hátranézett. A gróf a felelősségrevonás súlyos lépteivel indult feléje. Hosszan, szinte becsmérlően nézett, majd megszólalt:

— Nevelő úr, ön eltévesztette a szobaszámot.

Fejét felkapta, és merészen nézett a grófra. Életében először, talán utoljára is, ökölbe szorult a keze.

A grófkisasszony hangosan fölsírt, és a billentyűkre borult.

A húrok zengő sikollyal csendültek össze a zongora testében.

Varga ujjai kisimultak.

— Bocsánat — mondta olyan halkan, hogy csak a gróf érthette meg —, én nem a szobaszámot, hanem a házszámot tévesztettem el.

Meghajtotta magát, és kiment. Még abban az órában örökre távozott a kastélyból.

Ezután már csak évek következtek, egyre lomhább és hosszabb évek. Talán volt még néhány hét, életének néhány boldogabb hete, ami szép volt. A tiroli vadászok egyenruhájában, fején kakastollas csákóban, gallérján hadnagyi rangjelzéssel tért vissza a katonaságtól. Az a pár hét még az övé volt. Vasárnapi istentisztelet után, karonfogva sétált édesanyjával a Fő utcában, s az anya büszke mosollyal súgta:

— Láttad, Gyulinkó, hogy megnézett a bányaigazgató úr lánya? Ah, hisz ezt én nem is csodálom.

És még ölelőbben kapaszkodott fia karjába. Akkor ő is mosolygott. A huszonnégy éves férfi lelkes mosolyával. Akkor azt hitte, hogy tárva előtte a boldogulás kapuja.

Aztán megnősült. Feleségül vette Gizát...

Az orgona elhallgatott, s a templomon végigmorajlott a diákok szedelőzködésének zaja. A párok összeigazodtak, s a menet elindult. Elöl a zászló alakú Gábris tanár úr, és a menet végén Varga hajlott alakja.

A folyosó ajtajából visszanézett. Falussynét pillantotta meg az egyik padban. Az éppen felnézett. Szeme könnyes volt, fekete kesztyűs kezében csomósan gyűrődött össze az átázott zsebkendő.

Tekintetük találkozott.

KÉT KARJÁT KÉRLELŐEN TÁRTA AZ OSZTÁLY FELÉ

Gizának igaza van, ő mindennap sóhajjal ébred. Talán, mert minden ébredése olyan, mintha valami próbahalálból térne vissza. De ha az álom hasonló a halálhoz, úgy a halál minden bizonnyal jobb az életnél.

Fázósan bújt ki a takaró alól. Elüldögélt az ágy szélén. Mintha félne, hogy nem elég erős az ébrenléthez, és ha feláll, egyensúlyát vesztve zuhan vissza az álomba. Révetegen bámult maga elé. Száraz, hangszálait égető köhögés ingerelte a torkát. Egyre hevesebben.

— Ez már igazán kíméletlenség! — dobta magát Giza az ágy másik oldalára. — Igyon vizet! Nem érti? Igyon vizet! Vizet, vizet!

Tudta, hogy ilyenkor mit sem használ a víz, de azért engedelmesen nyúlt a pohárért.

— Ezt tenni minden reggel! — méltatlankodott Giza. — Egész nap dolgozom, és még csak ki sem alhatom magam.

— Félek, hogy már nem soká lesz okod panaszra — gondolta a tanár. Imbolygó léptekkel ment az előszobába.

Fürdőszobájuk nem volt, amint a kisváros legtöbb lakásában sem. Az előszobában mosakodott, hogy ne zavarja Gizát. Esténként odakészítette ruháit, könyveit, írásait. Reggelenként az előszoba üvegajtaja mellett itta kávéját. A csipkefüggönyön úgy játszadoztak a napsugarak, mintha aranytestű bogarak kergetőznének. Az auktorokba böngészett, összeállította előadása anyagát, és kijelölte a felelőket.

— Nagyon jó ember — mondogatták az udvari lakók, akik reggelenként gyakran látták könyv fölé hajolva.

Fél nyolc előtt tíz perccel magára öltötte felöltőjét. Minden reggel pontosan ugyanebben az időben. Aztán hálószobájuk ajtajához lépett, s miután meggyőződött arról,

hogy feleségét ismét elnyomta az álom, kézbe vette sétapálcáját, fejére tette kalapját.

— Megyek, Treszka! — szólt be a konyhába.

Mert ha az ember elmegy hazulról, azt közölni akarja valakivel. Legalább a cselédlánnyal, ha nincs más.

Úgy tudta nyitni, csukni az ajtót, hogy semmi neszt sem okozott. Lélegezni is alig mert. A megkönnyebbülés mély sóhaja szakadt fel belőle, amint kiért a házból.

A gimnáziumban azzal fogadta Mozola, az öreg pedellus, hogy postája érkezett Budapestről.

— Budapestről?... Nekem?...

— Igen, kérem, Budapestről.

Mozola eltűnt egy keskeny ajtó mögött, a tanár meg eltűnődött. Ki írhatott neki? Nagy néha egy-egy vidéken élő barát, rokon keresi fel levelével, de Budapestről?...

Forró lélegzet lepte el nyírott, barna bajuszának szálait. Az ám! A pályázati döntésnek már meg kellett történnie. Gondolt is rá, hogy egy kora délután, amikor még nem látogatott a Kaszinó, belopakszik az olvasóba, és átböngészi a folyóiratokat. Aztán mégsem tette. Minek? A jó hírt úgyis közlik majd, a kudarcot pedig nem sürgős megtudnia.

— Lehet, hogy ez egyszer mégis rám mosolyog a szerencse?

És már el is képzelte, hogy a pályadíj száz aranyából mindenekelőtt lakbértartozását rendezi, aztán Gizának ad annyit, amiből felfrissítheti szegényes ruhatárát, „mamuskát" vastag talpú cipővel lepi meg, önmagát pedig Kallimachos himnuszainak és epigrammáinak rég óhajtott gyűjteményével.

— Ez az, kérem — lépett ki fülkéjéből a pedellus, és egy vaskos borítékot nyújtott át, amelynek feladója a Tudományos Akadémia főtitkári hivatala volt.

Varga elkomorodva forgatta, nézegette:

— Ez nem a sikert jelenti, azt csak egy levélke tudatná. Talán némi módosítás miatt küldték vissza a kéziratot? A bíráló bizottság változtatást javasol a mű kiadása

előtt? Néhány szükséges kiegészítésre ő maga is rájött már. Így például a pindarosi iskoláról szóló fejezetnél.

Sercegve szakadt fel a barna boríték, és az ívek tömegével egy levél került elő. Ó, nem a száz arany átvételére jogosító utalvány! Csak egy udvarias szövegezésű levél arról, hogy a bíráló bizottság visszaszármaztatja „A görög költészet tropikája" címen benyújtott érdemes munkát. És semmi több. A munka valóban érdemes volt, a díjat azonban valaki más kapta. Valaki más rendezi adósságát, vesz ruhát a feleségének, meleg cipőt édesanyjának és rég óhajtott könyvet önmagának. A száz aranyból talán arra is telik a díjnyertesnek, hogy változatosságot nyújtó utazásra határozza el magát. A kéziratba lapozott, és nézte a hajszálvékony gyöngybetűket, amelyekkel hosszú éjszakákon át rajzolta tele az íveket.

— Tudom én — mondta magában —, hogy csak szorgalmas ember vagyok, nagyon közepes, de dolgos ember. Az voltam egész életemben. De ha több lennék, az is mindegy lenne. Az élet ritkán becsüli meg a munkát, és még ritkábban a tehetséget. Lám, itt van ez a mű is! Feldolgoztam benne az egész anyagot, végigkutattam a forrásmunkákat, eddig nem ismert adatokat gyűjtöttem össze. Ó, milyen izgalmas órák teltek el, mámorban átvirrasztott éjszakákon át, mire elkészült a mű. Ez szép volt, ez jó volt, és ez mindörökre az enyém marad. No, és kaptam dicséretet az „érdemes munkáért". Ezt a jóságos Akadémia, ha már nem adhatta meg az aranyat, a sikert, balzsamnak szánta a sebre, amit levelével okoz. Az élet ilyen. Megírtam valamit, amit soha senki el nem olvas. De egyszer ennek a fáradozásomnak is lesz valami haszna, ha nem egyéb, majd az, hogy halálom után Giza pár hatosért eladja a sarki fűszeresnek, aki aztán szappant csomagol a teleírt lapokba.

Veriák kolléga közeledett a folyosó vége felől.

Varga kabátja alá rejtette a csomagot.

— Mozolánál láttam valamit a maga címére, kolléga út — szólt Veriák. — Ha nem tévedek, a Magyar Tudományos Akadémia küldeményét.

Gúnyosan mosolygott, mint aki előtt nem titok a csomag tartalma, és az elszenvedett kudarc sem.

— Hát már ilyen előkelő intézmény levelez a kolléga úrral? Talán bizony beválasztották a halhatatlanok közé?

— Nem, kolléga úr, nekem legfeljebb a mindnyájunk számára ígért lelki halhatatlanságban lehet majd részem — felelte szelíden.

Leverten lépett a tanterembe, de amint felzúgott a szokásos köszöntés, amint meglátta a feléje irányuló tekinteteket, jólesően érezte, hogy ez a hely az ő vára és otthona. Védelmet adó vár, ahová mindig visszatérhet az életben szenvedett csalódások után. Mint az apa, a családi kör küszöbén átlépve, az ölelő karok, szerető szívek világába. Az életben mellőzött, de ebben a teremben a legfőbb tekintély. A kollégák gyakran panaszolják, hogy a diákok viselkedése nemegyszer emberi méltóságukban sérti meg őket. Emberi méltóságukban? Ezt még sohasem tapasztalta. Neki is voltak hanyag, rossz viseletű tanítványai, akiket ki kellett gyomlálnia az osztályból, de olyanok, akik emberi méltóságában sértették meg?... Hát igen, talán azokat, akik tudatlanságukkal, kötelességteljesítésük hiányával teszik gúny tárgyává önmagukat. Az ilyeneknek nincs kegyetlenebb bírája a diáknál.

Beírta az osztálykönyvet, aztán lelépett a katedráról, és megállt a padsorok előtt:

— Tegyék el, fiúk, a könyvet! Ma nem Horatiust tanítom, hanem az életet.

Várt, míg elült a meglepődött zsongás, és figyelően emelkedett feléje minden arc. Kissé megtámaszkodott az első pad szélén, és úgy mondta:

— Ne feledjék el soha, amit most mondok. Maguk még nem ismerik az életet, és még nem becsülhetik kellőképpen az élet két fenntartó elemét: a tehetséget és a munkát. Ne csodálkozzanak és ne tiltakozzanak, mert a felnőttek közül is kevesen értékelik a tehetség és a munka szerepét az emberi haladásban. A tehetség tárja fel a boldogulás módját, ad irányt, a munka pedig megvalósítja azt, amit a tehetség megálmodott.

Néhány lépést tett föl-alá.

— A tehetség és munka — folytatta aztán réveteg tekintettel. — Isteni adomány ez is, meg az is. A társadalom legfőbb javai. Az emberek többsége mégis csodálatos egyetértéssel fog össze a tehetséges és dolgos ember ellen. Ha meglátják, hogy valahol igazi tehetség bontogatja szárnyait, egyszerre megrohanják az irigyek, kicsinyek, gáncstevők, hogy megnyirbálják szárnyait, és megfosszák attól a lehetőségtől, hogy a sikerig emelkedjék.

Arca átszellemült, jobb kezét intően emelte fel:

— De a dolgozó ember sem részesül több megbecsülésben. Csélcsap alakok, sikerhajhászók, áltehetségek lekicsinylő mosolya fogadja fáradozását. Mert jól jegyezzék meg, fiaim, a lángész tiszteli a munkát, a dolgozó ember pedig a lángész isteni küldetését. Gyermekeim — és két karját kérlelően tárta az osztály felé —, ha tehetséges vagy dolgos emberrel hozza össze magukat a sors, gondoljanak arra, hogy a tehetséges és munkás ember nemegyszer áldozza fel saját boldogságát mások boldogulásáért.

Hangja ellágyult:

— Jusson eszükbe Kepler, Newton, Kolumbusz, Shakespeare, a mi tragikus sorsú Csokonaink, Katonánk. Ezek a holtuk után megbecsült nagyságok. Mennyivel többet nyújthattak volna az emberiségnek, ha már életükben megkapják az elismerést. Nagyon szeressék a dolgozó embert és a tehetséget. Főként a tehetséget, fiúk! Mert az igazi tehetség ritkább a fehér hollónál.

Mire megszólalt a szünetet jelző csengő, arca elszürkült, feje tompán zúgott.

— Úgy látszik, már beszélnem sem szabad — gondolta.

Összeszedte jegyzeteit, és a kijárat felé tartva, már csak önmagának mondta az Epistolák szavaival:

— Solve senescentem nature sanus equum, ne peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.

Varga már az ajtóhoz ért, mire diákjai felocsúdtak kábulatukból. Valaki éljent kiáltott, valamennyien felugráltak, éljeneztek.

A tanár szemrehányó pillantással nézett vissza:

— Az iskola nem népgyűlés, és én nem vagyok népszónok. Az iskola templom, ahol tanulunk és imádkozunk.

NEM JÁRT TÁRSASÁGBA, ÉS NEM VOLTAK BARÁTAI

A dolgozó embernek két fészke van: munkahelye és otthona. Előbbiben a kenyere, utóbbiban a boldogsága. Aki ezt is, azt is eléri, az emelt fővel járja élete útját a két fészek között. Az ilyen ember a társadalom támasza, a tisztes polgár, aki előtt messziről kalapot emelnek.

Varga Gyulát szerették és becsülték, de ebben a szeretetben szánalom is volt. Mert lerítt róla, hogy vagy a kenyerével vagy a boldogságával nincs minden rendben. Vagy talán egyikkel sem?... Derék ember, mintaképe a jó tanárnak, de valami hiba van az élete körül. A tisztes polgárok szemében nincs nagyobb fogyatékosság, mint az a gond, amit az anyagiakban való szűkölködés okoz, amiből pedig a tanárnak bőven volt része.

Az ilyen embert esetleg szeretik, némi lenéző mosollyal, de nem vonják be a közügyekbe, nem választják be a kaszinó igazgatóságába, nem kérik fel arra, hogy beszéddel üdvözölje a városba látogató előkelőséget, nem kérnek tőle tanácsot, nem suttognak vele bizalmasan a haza sorsáról (jó, ha a szegény ördög megbirkózik a maga bajával), és égő gyertyával sem lépdel az Oltáriszentséget bíbor baldachin alatt hordozó prépost jobbján és balján haladó gazdag polgárok, városi urak szalagában.

Varga Gyula jó ember, derék ember, csak hát... Szóval nem lehet rajta segíteni.

Így beszéltek róla a polgárok.

Nem járt társaságba, és nem voltak barátai. Örömét, bánatát önmagában intézte el. Nem is volt kivel megosztania. Giza vagy pörlekedett, vagy benső haragoktól gyűrődő arccal hallgatott. Gizának csak idegenek számára volt mosolya.

Egy délelőtt Horváthné cselédje levelet hozott.

„Kedves Gizikém — írta címeres névjegyén —, csü-

törtökön Téged és kedves Uradat szívesen látlak vacsorára. Falussyné is nálam lesz, Urad őszinte tisztelője, és Téged is nagyon szeretne már megismerni. Ugye számíthatok jöveteletekre? Szeretettel: Horváthné Márta."

Giza először megörült. Horváthnénál mindig finom emberek vannak, remek a koszt, pompásak az italok és kitűnő a hangulat. De a levél újabb olvasása sötét gyanút támasztott benne. Hisz ez a meghívás tulajdonképpen nem is neki, hanem az urának szól! Falussyné az urával akar találkozni, hogy megkörnyékezhesse fia érdekében. Aztán az aláírás is szemet szúrt neki. Miért Horváthné Márta, és miért nem csak Márta? És miért „szeretettel", holott úriasszonyok azt írják egymásnak, hogy „ölel" vagy „csókol"? Nyilván azt akarta éreztetni, hogy nem tekinti önmagával egyenrangúnak. És nem is levelet írt, hanem csak névjegyet! Címerét, előneveit akarta fitogtatni! „Özvegy hargitai Horváth Miklósné, született kelemeni Keretessy Márta." No, hát neki ne fitogtasson! Fújja fel magát összes előneveivel együtt!

Dühödten félredobta a levelet.

Vihart készített arra az időre, amikor férje megjön az iskolából. Szótlanul ültek asztalhoz. Míg várták a levest, a kés pengéje láthatatlan ábrákat rajzolt a terítőre. A tanárnak nem volt mondanivalója, és az evőeszközök úgy csörrentek, mint kardok a párbaj csöndjében.

Végül Giza férje elé lökte a névjegyet:

— Ezt kaptam.

Varga átfutotta a sorokat.

— Felelt már rá? — kérdezte rosszul titkolt izgalommal. Olyan örömérzés töltötte el, mint gyermekkorában az ünnepek jövetele előtt, amelyek ha nem is hoznak nagy eseményeket, de mégis szebbnek láttatják az életet.

— Még nem feleltem, de nem megyek el.

— Miért? Hiszen olyan kedvesen hívja.

— Nem is olyan kedvesen — akarta felelni, de eszébe jutott, hogy ezzel leleplezné megsértett hiúságát. Elnézett férje feje fölött.

— Falussyné is szeretne magával megismerkedni — mutatott Varga rábeszélően a névjegyre.

— Hát éppen ezért nem megyek! — csattant fel az asszony.

Varga ijedten nézett rá. Talán sejt valamit, szívének mélyéig lát, és féltékeny?... Ez már nagyon régen nem történt meg. Házasságuk első évei óta úgy élt mellette Giza, olyan közönnyel és hidegen, mint akit féltésre sem érdemesít. Mintha azt sem bánná, ha akadna valaki, aki szemet vetne az urára... Most mégis? A látszólagos közöny mögött egy szerelmes asszony titkolt érzése lappang? Melegen nézett a feleségére.

— Akkor hát ne menjünk, édes szívem — akarta mondani, de Giza hirtelen szembefordult vele, és megelőzte:

— Jól átlátok én a szitán! Falussyné nem engem szeretne megismerni, hanem magával barátkozni, hogy majd kivételezzen a fiával, aki bizonyára valami bukdácsoló szamár.

— A legkitűnőbb diákom.

— Ha meg így van, annál sértőbb Falussyné eljárása. Velem suttyomban akar megismerkedni, és nem érdemesített arra, hogy viziteljen nálunk. Neki mi nem vagyunk elég előkelőek. Tegnap láttam a főjegyzőéktől távozni. Ha magának úgy is jó, hogy félvállról kezelik...

— Hát persze, igaza van — helyeselt Varga. Félt a megszokott szóáradattól. — Írja meg néhány kedves sorban, hogy nem tudunk átmenni.

— Még én írjak neki néhány kedves sort? Ha magának olyan kedves, írjon maga!

— Jó, Gizus — hagyta rá.

Majd felállt, és mint minden ebéd végén, kezet csókolt:

— Köszönöm az ebédet.

ELMERÜLNI AZ EMLÉKEZÉSBEN

A fák kopár ágai sebzetten nyújtóztak az ég felé, és már csak a délceg fenyők pompáztak örökzöld lombozatuk köpenyében. Olykor orkánszerű vihar rohant végig a városon, megdöngetve kapukat, ablakokat. Végigtáncolt a szűk kis utcákon, fütyült, csaholt, harangokat kondított, és visítva kiáltozta az embereknek:

— Vigyázzatok és készüljetek! Én a tél szálláscsinálója vagyok, és hozom üzenetét, hogy hamarosan beállít hozzátok. Fehér paripán vágtat felétek, és hegyeitekre teríti süppedékes, puha palástját. Megdermeszti a sírdogáló patakokat, és páncélboltozat alá börtönzi a tavakat. Kapuitok elé hótorlaszokat görget, kéményeitekben megszólaltatja Filomena és Genovéva panaszos énekét. Madarakat söpör le az ágakról, éhhalált bocsát erdei vadakra, üvöltő ordasokat uszít az ólakra. Vigyázzatok, emberek, állatok! A tél haragos és kegyetlen! Mély álmot akar aludni hegyeitek között...

Öt óra volt.

Már sűrűsödött a szürkület, amikor Varga kilépett az iskola kapuján. Lázasan forró lehelet ömlött ki az orrán, és köhögés ingerelte a hideg levegőtől. Feje zúgott, teste borzongott. Félt Gizától és a csöndtől, amit a vacsoráig tartó hosszú idő alatt kell elszenvednie. Egyre nehezebb. Már a könyvek sem nyújtanak védelmet. Giza ellenséges hangulata behatol szellemi világába is. Érzi, hogy beszélni szeretne, de neki nincs semmi mondanivalója.

Nem tért a lakásukhoz vezető útra, hanem a botanikus kert felé kanyarodott. A kert kovácsoltvas kapujánál Falussy Pista toppant eléje tisztelettudó köszöntéssel, és tovább akart menni.

— Hová tart, Pista? — állította meg.

— Sétálni, tanár úr.

— Tartson velem, ha nem unalmas magának.

— De tanár úr! — nézett rá a fiú diákos elragadtatással.

Varga sűrűn meg-megállt az emelkedő úton, és ilyenkor a fiú felé lesett:

— Mennyire hasonlít az édesanyjához — gondolta. — Milyen lehetett az apa, a szerencsés férfi, aki azt a nőt szerethette? Boldog ember! Talán ő lehetett volna az, ha előbb találkoznak? Talán abban az időben, amikor mindössze huszonnégy éves, délceg vadászhadnagy volt.

Egyedül voltak a vörösfenyőkkel boltozott fasorban. A fonnyadt pázsitot már ellepték a lehullott tűlevelek. Sohasem szerette az őszt, és mindig félt közeledtétől. Az ősz csak annak szép, aki bő szüret zsákmányát takarítja be télire. De neki nincs mit betakarítania, s a hűvösödő idő lakásukba börtönzi bánatával, amelyet senkivel nem oszthat meg.

— Hamarosan beköszönt a tél — mutatott a levelek elszenesedő tetemére. — A tél, a tél!

— A tél gyönyörű! — mondta a fiú.

— Maga még nem tudja, milyenek a mi teleink. Másutt már szántanak, vetnek, és a mi hegyeink között még mindig szánkókat vontatnak az ökrök. Nemegyszer májusban is havazik.

Elgondolkozva folytatta:

— Mi azon a meredek hegyen laktunk — mutatott a temető fölé. — Öreg édesanyám most is ott éldegél. Ugyanabban a házban, amelyben születtem.

Gyermekkoráról beszélt. Jólesett szólnia arról az időről, amikor még szépnek látta az életet. A telet is. A fiúnak beszélt, és Falussynéra gondolt. Úgy beszélt, mintha azzal közölne emlékezésbe foglalt panaszokat. Csak egy nő tudja megérteni a férfielérzékenyülés pillanatait, és a férfi csak egy nő előtt tudja feltárni lelke rejtett zugait. A nő gyöngéden megértő hallgatása bátorságot ad, hogy az emlékezés csodavizébe merülve, megmutassa igazi lényét.

— Bizony remek öröm volna onnan fentről leródlizni. Ródlizni?... Szánkó volt az, fiam, két lécre erősített desz-

kalap, amelyen éppen hogy elfért az ember. Amely már vasalt volt, azt irigyen megcsodáltuk. Ezekkel a rozoga alkotmányokkal röpültünk le meredek, kanyargós utakon.

Kis mélabúval tette utána:

— Rég volt, másként volt... Ma már a fecskéket meg az egyéb vándormadarakat irigylem. Jó nekik, napsütéses déli tájakra költözhetnek a hosszú tél elől.

Elrestellte magát. Tanár nem beszélhet ilyen panaszosan tanítványa előtt. A tanár legyen zátonyok őrtornya. A tanár ne legyen gyenge.

— Milyen pályára készül? Mi a terve?

— Jogász leszek.

Vargának eszébe jutott az a reggel, amikor a prépost vallatta pályaválasztási terveiről. Arca éppúgy elkomorodott, mint akkor az öreg papé a sekrestyében.

— Jogásznak?... Aztán mit ér majd vele? Elvégzi az egyetemet, állást kap a megyénél vagy az államnál. Mit jelent ez? Hosszú évekig kuksolni egy fizetési osztályban, és várni az előléptetést a következőbe. Lássa, negyvenkét éves koromra, hosszú tanári múltammal, nem jutottam tovább a nyolcadik fizetési osztálynál. Ezen az sem segít, ha valaki szorgalmasabb vagy tehetségesebb a társainál. A bukdácsolók, slendriánok, tág lelkiismeretűek könnyűszerrel boldogulnak, mert nem arra törekszenek, hogy valamit jobban végezzenek el, hanem arra, hogy pénzt harácsoljanak. Az életben csak a pénzt és hatalmat tisztelik. Jól gondolja meg, milyen pályát választ.

Elhallgatott. Lám, lám, tanácsot adott, amelyet ő sem fogadott meg. Bár megfogadta volna!

A Horváth ház kapujánál elvált tanítványától.

— Édesanyjának adja át kézcsókomat!

Aztán még eszébe jutott valami:

— Hallom, hogy a nyarat Lausanne-ban készülnek tölteni.

— Csak én, tanár úr. Édesanyám nem.

Jólesett hallania. Arra gondolt, hogy talán egyszer, a nyáron, egy hasonló véletlen találkozás...

A fiú odahaza arról beszélt anyjának, hogy Varga bölcs és tapasztalt ember, aki jól ismeri az életet.

Falussyné eltűnődött fia szavain. Bölcs, tapasztalt ember, aki jól ismeri az életet?... Inkább félénk gyermek, akinek védelemre lenne szüksége. Az erősek nem beszélnek ellágyuló emlékezéssel. Az erősek a jelent látják, és készítik a jövőt. Mint az ő ura tette. Pedig sokszor jó lett volna, ha nem olyan magabízó, erős és szűkszavú... Boldog asszony lehet az a Vargáné.

ÁLOM ÉS VALÓSÁG

— Már lefekszik? — csodálkozott Giza, amikor férje eltűnt a paraván mögött.

— Kissé elfáradtam — mentegetőzött.

Nem akarta bevallani, hogy lázban ég egész teste. Borzongott, fogai összeütődtek, amikor forró testén inget cserélt. Sietve búját az ágyba, és dideregve húzta álláig a takarót. Giza regényt olvasott az asztalnál, ő meg elfektette fejét a párnán, és a mennyezetet nézte. Arra gondolt, hogy Falussy Pista beszámolt-e otthon sétájukról? Ha igen, akkor Falussyné kénytelen volt őrá gondolni, és egymással foglalkozó gondolataik talán e pillanatban összetalálkoznak valahol a végtelenben. Köhögni kezdett. Bensejét tikkadtnak érezte, szemhéja égett.

Giza letette a könyvet, és kiment a szobából.

Varga keserűen nézett utána:

— Hát tehetek arról, hogy köhögnöm kell? Hisz nekem a legnagyobb gyötrelem.

Az asszony néhány perc múlva párolgó teával tért vissza:

— Igya ki, Gyula! Olyan forrón, ahogy csak bírja, hogy jól kiizzadjon. Meghűlés ellen legjobb az izzadás.

Meglepődve nézett rá. Hát Giza ilyen is tud lenni? Kezéért nyúlt, és hálásan megcsókolta.

Varga egy ideig még hallotta a könyv lapjainak zizzenését, aztán elaludt. Különös álmai voltak. Hol Falussynét, hol meg Gizát látta, mintha viaskodtak volna egymással. Giza támadott, Falussyné meg a bútorok közt bújkálva menekült előle. Ő pedig tehetetlenül, mozdulatlanul feküdt az ágyon.

Szemét felnyitotta. A szoba sötét volt. Álmodott. De mintha az imént valaki ott ült volna ágya szélén! Látta tovatűnni és semmivé válni. Érezte testének melegét.

— Ő volt! Talán még most is itt van, és légzésétől melegebb a levegő, biztonságosabb az éj.

Aztán szeme megszokta a homályt. Látta a tárgyakat, a mellette levő ágyat, és hallotta Giza egyenletes lélegzését.

Feje csalódottan hanyatlott a párnára, szeme lecsukódott. Megpróbálta újból elővarázsolni látomását, de már csak a meglebbenő takaró alá bezúduló hűvös levegőt érezte.

Reggel sápadtan ébredt. Halántékán halvány erek lilás hálózata rajzolódott ki.

— No, amice, voltunk-e már az orvosnál? — lépett hozzá Czékus az iskola udvarán.

— Az orvosnál?... — hebegte diákos ijedtséggel.

Az öreg pap megrángatta derekán a cingulust:

— Szóval nem?

Vargának el kellett mosolyodnia azon, hogy úgy szeretne felelni, mint a hanyag diák, aki azt állítja, hogy megtanulta a leckét, csak nem tudja elmondani.

— Ne mosolyogjon! Ez nem tréfadolog! Még ma elmegy az orvoshoz! Megértette? Vagy többé szóba sem állok magával.

Legszívesebben átölelte volna Czékust.

— Megígérem, tanár úr.

— Végre is, nem nézhetem tétlenül, hogy szemem láttára pusztuljon el egy fiatal férfi. És miért? Csupán indolenciából! Olyan sárga az arca, mintha koporsóból rángatták volna ki.

Haragosan fújt egyet:

— És egyéb beszédem is van, Gyula.

Czékus súlyos léptekkel cipelte nehéz testét, csontos arcát pirosra marta a szél, széles karimájú kalapja alól ziláltan bújtak ki ősz hajának szálai.

Varga lehajtott fejjel lépdelt mellette. Kikerülte a lába elé kerülő gallyakat, s még a nyirkos falevelekre is fájt rátaposnia.

— Gyula fiam, öreg ember vagyok, s ami még hátra van az életből, annak minden egyes napja ráadás. Legjobbjaim és legkedvesebbjeim mind odalent vannak — s

sarkával haragosan rugdalta a földet —, és amit még kaphatok — széles mozdulattal mutatott fel az égre —, azt már csak odafent osztogatják. Nem gondolja, hogy könnyebb lenne feladnom a harcot, és így szólnom: üss agyon, fojts meg, halál! Naponta csak tíz szivarral kellene többet szívnom, és egy hét múlva már ki is terítenének.

— Tanár úr, hála Isten, egészséges, erősebb a fiataloknál.

— Nem erről van szó, és ez nem is igaz. De a kutyafáját, ha már egyszer megszülettem és vagyok, tanultam, küzdöttem is éppen eleget azért, hogy megmaradhassak, én bizony a nekem megengedett idő utolsó pillanatáig végig akarom bámulni az életnek nevezett nagy csodát. Nekem olyan a létezés, mintha hallatlanul érdekes könyvet olvasnék, mohón forgatnám egyik lapját a másik után. Nincs az életnél izgatóbb olvasmány! Néha már olyan érdekfeszítő, hogy szeretnék előre lapozni. Ebben a gyönyörűségben csak egy zavaró tudat van, az, hogy az olvasást előbb kell abbahagynom, mint amikor a könyv végére érhetnék.

Megragadta Varga karját:

— Ember! Ez magát nem érdekli? Maga olyan könnyen le tudna mondani arról? Hiszen maga klasszikafilológus, aki az ősi múltat böngészi! Hát a jelen, amelyből egyszer szintén múlt lesz, nem kelti föl, nem ragadja meg érdeklődését? Csak a papiros meg a betű? Az nem, hogy maholnap talán repülőjáratok úszkálnak a fejünk fölött? Nem szeretné ezt a csodát saját szemével látni? Az a bajuk, hogy belegabalyodnak a részek életébe, és nem látják az egészet irányító gondolat vezérfonalát. Elfelejtik, hogy maguk is csak részei az egésznek.

Megállt, és várakozóan nézett Vargára.

Az hallgatott, és arra gondolt, hogy hasonló esetben ő is így beszélne tanítványával.

— Hallatlan egykedvűség! — mordult fel az öreg pap, és nyitott kabátja szárnyai alatt meghúzkodta lecsúszó cingulusát. — Édes Gyula fiam! — s hangja már lágy volt. — Engedje meg nekem, régi tanárjának, hogy úgy szólhassak, mintha apja lennék. Maga gyámoltalan ember volt világ-

életében, kisdiák korában is túlzottan szerényke. Azt reméltem, hogy az élet majd megkeményíti. Ez, fájdalom, nem következett be. Mentül öregebb, annál gyámoltalanabb. Magát valakinek dajkálnia kellene. Hiába mosolyog, ez így van. Maga mindenre, mindenkire gondol, csak önmagára nem. Kellene valaki, aki törődik magával.

— A feleségem — felelte bizonytalanul, és inkább csak azért, hogy megvédje Gizát. De nyomban megbánta. Czékusnál ez olaj a tűzre. Eszébe jutott, amikor haragtól lobbos arccal támadt rá: „Megnősül?" „Igenis, tanár úr." „Zerge Gizát veszi feleségül?" „Igen." „Hát nézze, Gyula, én nem ismerem személyesen azt a leányzót, de tudom, hogy azelőtt Zimmernek hívták őket, és most gh-val írja a nevüket. És azt is hallom, hogy maga az apa is felháborodott ezen. Látszólag ártatlan hiúság, de e hiúság ártatlansága mögött nagyzolás lappang. Ez a lány előbb-utóbb kevesellni fogja magát, és sokallni a gondot egy szerény jövedelmű tanár mellett. Vegyen feleségül valami szegény iparoslányt, vagy nősüljön gazdagon, csak olyan nőt ne vegyen el, akinek nincs vagyona, és nem nevelték szerény igénytelenségre."

Aztán mégis feleségül vette Gizát, de Czékust hiába kérte, hogy látogassa meg őket, az minden esetben elhárította a meghívást, és soha be sem tette hozzájuk a lábát.

Az öreg pap hirtelen szembefordult Vargával.

— A felesége! — mondta haraggal, és a levegőbe legyintett.

A folyosón megszólalt a kisharang, a kapu lengőajtajának mindkét szárnya kivágódott, és a diákok, mint vízsugár szétszóródó cseppjei, egymás hegyén-hátán hullottak ki az udvarra. Rauchbauer igazgatónak nem kis fáradságába került, hogy kivergődjék közülük.

— Egyszerűen életveszélyesek! — lépett a beszélgetőkhöz. — Egyszer még szétszaggatják a reverendámat.

— Így van ez jól, egyszer úgyis olyan morc öregek lesznek ők is, mint mi vagyunk — dörmögte Czékus.

Varga elvegyült a diákok között.

Az igazgató hosszan nézett utána, és a fejét csóválta:

— Mi van ezzel a Gyulával? Egyre sápadtabb, egyre girhesebb.

Czékus megrángatta derekán a cingulust, homloka összeráncolódott:

— Épp az imént förmedtem rá, hogy végre menjen orvoshoz. Hiszen már csak hálni jár belé a lélek.

AKI CSAK ÖNMAGÁT NEM SZERETI

Mikor volt utoljára orvosnál?

Két éve, egy odvas foga miatt. Megelőzőleg egy szemölcsöt égettetett le a kezéről. És pontosan huszonegy éve, a sorozó bizottság orvosa előtt.

— A vékony Varga — súgta akkor a sorozási írnok az orvosnak, nyilván a felmentés szándékával.

Az orvos azonban nem törődött az írnok véleményével.

— Alkalmas — mondta röviden.

Hát beteg ő? Beteg lehet egy ember, akinek két jelentéktelen eseten kívül még sohasem volt szüksége orvosra? De a gép is hibátlanul működik egy ideig, aztán egyszerre minden látható ok nélkül megáll. Akkor vizsgálják, kopogtatják, bensejébe hatolnak, s ha nem tudják megjavítani, lomtárba hajítják.

Ő most tudja meg, hogy marad-e vagy lomtárba kerül. Derékig mezítelenül, nadrágzsebeibe süllyesztett kezekkel állt az orvos előtt, aki gyöngéd markolással tartotta két vállát, és hosszan nézte, mint szabó az elszabott ruhát. Ráncolódó homlokán gondolatok. Persze, persze... Mit is lehet itt tenni?... No de csak lássuk... Csontos ujjai tapogatták a kiálló bordákat, kopogtatták a horpadt mellkast, hűs fülkagyló kutatott titkos zörejeket, figyelt szívműködést.

— Lélegezzen, tanár úr! Mélyen lélegezzen! Még!

Engedelmesen teljesítette a könnyű szédülést kiváltó parancsot, és figyelte az orvos arcán a részvétet, a roszszallást, majd komor szigort.

— Öltözzön fel, tanár úr! — mondta megfigyeléseket összegező gondolatok mögül. — Dohányos?

— Sajnos.

— Akkor hát gyújtson rá! — nyújtotta ezüst tárcá-

ját. — Úgy gyújtson rá, hogy ez a cigaretta az utolsó, amit ebben az életben elszívhat.

Furcsán nevetett, miközben tüzet adott.

— Miért nevetett? — tűnődött Varga, és mélyen magába szívta a füstöt. Szótlanul nézett az orvosra. A tilalmat tudomásul vette, de nem tett ígéretet, hogy be is tartja.

— Mondja — és az orvos szúrósan nézett a szeme közé —, szereti maga Varga Gyula középiskolai tanárt?

Szereti-e? Ezt még sohasem kérdezték tőle. De ő sem kérdezte még önmagától. Azon már többször eltűnődött, hogy szeretik-e mások? Nem is mások, csak valaki, egyetlen egy valaki, az édesanyján kívül. De érdemes szeretni egy embert, aki nem szereti önmagát?

— Ez a korpusz — és az orvos a levegőbe rajzolta a tanár vékony testének körvonalait —, és mindaz, amit magába foglal a szó, hogy Varga Gyula, az mind személyes és kizárólagos tulajdona önnek. Ön kapta egy életre, használhatja, élvezheti, kímélheti, vissza is élhet vele, sőt el is hajíthatja, ha akarja. Én viszont a vizsgálat alapján a legkomolyabb figyelmeztetéssel hozom tudomására, hogy amennyiben életben akarja tartani ezt a Varga Gyulát, sietve rendezze át életmódját, mert különben hamarosan elpatkol.

Varga megdöbbent.

— Mit tegyek? — és alig ismert rekedt hangjára, oly más és ideges volt az.

— Először is codeint írok fel, meg étvágycsinálót. Ezeket a kegyes humbugokat. Mert ha nem tenném, még azt hinné, hogy nem értem a dolgomat. Ezeket megcsináltathatja a patikában, nyugodtan beszedheti, ártani nem fognak, esetleg használnak valamit. De a gyógyuláshoz nem ezek vezetnek. Magának, kedves tanár úr, mind a két tüdeje meg van támadva. Maga pocsékul kizsarolta a szervezetét. Abba kell hagynia minden munkát, és egyebet sem szabad tennie, mint hevernie a jó levegőn, és jól táplálkoznia. Sürgősen utazzon el! Menjen a Tátrába, vagy ami még jobb lenne, a tengerpartra. Abbáziát ajánlanám —

mondta ki végül súlyosan, mintha kíméletből halogatott végítéletet hirdetne ki.

— Igen, kérem — felelte elgondolkodva.

Az orvos az ajtóig kísérte.

— Ne haragudjon, ha kissé nyers voltam. Csak kétféle orvos van: gorombán őszinte vagy finomkodó tudatlan.

Kiért az utcára.

— Abbáziát ajánlanám — ismételte az orvos szavait.

Ilyenkor az ember elmegy a közjegyzőhöz, megíratja végrendeletét, aztán vonatra ül, hogy meg ne bántsa orvosát, és néhány gondtalan hónappal szépítse meg életét. Neki azonban nincs miről végrendelkeznie, és az orvos elfelejtette a recepthez hozzáírni a varázsigét, amelyre kifizetik azt az összeget, amely az orvosi tanács betartásához szükséges.

Az égen sötét felhők tapadtak egymáshoz. Nyomott, szinte piszkos volt a légkör.

A gyógyszertárban átadta a receptet, az elkészült orvosságért majd elküldi cselédjüket.

— Sejthető volt — tűnődött hazafelé menet. Nem lepték meg az orvos szavai, de mégis furcsa elgondolnia, hogy talán már nemsokára... Még látja az eget, a hegyeket, házakat, embereket... Mindez azután is lesz, éppúgy, mint eddig. Csak ő nem látja többé.

Megállt egy ház előtt, és szórakozottan nézte a faragott oszlopokat. Szép ősi ház. A címer alá vésett évszám szerint a mohácsi vész esztendejében épült. De miért nézi ezt a sokszor látott épületet? Valakit keres? Hiszen azt sem tudja, hogy ki a ház lakója. Legutóbb az öreg Goldbrunner lakta, de aztán?... Csakugyan, ki költözhetett a szép kis palotába? Bebámult a boltíves kapualjba, majd nagyot kondult a szíve. Hirtelen megfordult, és sietni kezdett. Igen, ő volt. Őt látta a kapu mélyében. Karcsú alakját, nagy szemét. Lélegzete elfulladt, szíve vadul lüktetett.

— Olyan vagyok, mint egy szerelmes diák — mosolyodott el aztán önmagán.

A vacsora szokásos ideje elmúlt már, mire lakásukba ért. Mentegetőzni is elfelejtett. Szórakozottan ült asztal-

hoz, hangtalanul fogyasztotta a kihűlt ételt. Giza keményen összeszorított ajakkal hallgatott.

— Hol volt ilyen sokáig? — kérdezte végül élesen.

— Az orvosnál.

— Orvosnál?

— Igen, Giza, orvosnál. Meg akartam tudni, hogy mi az oka köhögésemnek.

— És?...

— Az orvos szerint kissé leromlottam, úgy mondta, hogy le vagyok zsarolva.

Giza felszisszent:

— Talán azt akarta ezzel mondani, hogy miattam agyondolgozza magát, vagy én koplaltatom?

— Ó, már hogy is mondhatott volna ilyet? Levegőváltozást ajánlott. Azt tanácsolta, hogy sürgősen utazzak el valahová. Lehetőleg tenger mellé.

Mosolyogva beszélt, de feszülten figyelte az asszonyt.

— Utazásról természetesen szó sem lehet — folytatta nyomban —, nagyúri passzióra nincs pénzünk.

Várta, hogy szóljon már valamit Giza.

— Csak most, Giza — mondta magában. — Most az egyszer feleld azt, hogy bármibe kerüljön is az utazás, a szükséges pénzt előteremtjük. Mondd azt, hogy dolgozni, kuporgatni fogsz értem, mert nem számít semmi áldozat, ha az egészségemről van szó. Te csak mondd, én aztán azt felelem, hogy nincs szükség utazásra, meggyógyulok idehaza is. Legfeljebb néhány hétre felköltözünk Felsőrónára, egy kis parasztházba, ahol sok tejet iszunk, korán fekszünk, későn kelünk, kettesben sétálgatunk a fenyvesek között, amit olyan rég nem tettünk már. De te csak mondd, hogy akarod, és nem tágítsz az utazásból. És hogy a pénz nem számít. Csak mondd, édes Giza, és megcsókolom érte a kezedet, és jobban foglak szeretni, mint amikor először öleltelek magamhoz.

De Giza hallgatott. Leskelődve nézett ki az ablakon, mintha megfeledkezett volna arról, amit a férje mondott.

— Hiába! — roskadt magába a tanár, és felsóhajtott.

— Jaj, már megint sóhajtozik! — mondta ingerül-

ten. — Csak nem veszi készpénznek, amit az orvos mondott? Az orvosok abból élnek, hogy minden semmiséget felfújnak. Magának nincs egyéb baja, mint hogy egyik cigarettát szívja a másik után. Attól köhög annyit. És ha esténként borogatást tenne a mellére, ami tavasszal is használt, pár nap múlva kutya baja sem lenne.

— Ennyi az egész? — gondolkozott el Varga.

Keserűen felelte:

— Igaza van, Gizus, az orvosok minden semmiséget felfújnak, ez a hivatásuk.

— A mamához megyek, Gizus!

— Csak menjen! — hangzott a közöny messzeségéből.

— És maga?...

— Én? — csattant fel. Érezte a kérdés mögött megbúvó óhajt. — Mit akar ezzel kérdezni?...

— Gondoltam, hogy esetleg velem tartana.

— Épp most, amikor tele vagyok munkával? Holnap nagymosás, aztán vasalás, utána meg nagytakarítás. Arra igazán nem futja az időmből, hogy tereferélni menjek a mamához.

Varga erre már nem felelt.

Giza is jobbnak tartotta, ha nem érvel tovább. Jól tudta, hogy esztendőkig sem látná az anyósát, ha az olykor el nem látogatna hozzájuk. Nem tudja megszokni, hogy ez a kendős, öreg nő az anyósa. És ha nagy ritkán megcsókolja vagy kezet csókol neki, sietve és összeszorított ajkakkal teszi. Szenved, ha nyilvánosan kell mutatkozniok. Semmi kérleléssel sem tudta elérni, hogy legalább ilyen esetekben ne kendővel kösse be a fejét, és ha nem tartja magához illőnek a kalapot, legalább vasárnapi fejkötőjét viselje. Tíz év után is megerőltetésébe kerül, hogy mamának szólítsa.

A tanár egy fonott kosarat pillantott meg az előszobában.

— Új szerzemény? — kérdezte Treszkától, és felnyitotta a kosár fedelét. — Hát ez? — lepődött meg a rengeteg tojás láttán. Nem értette, hogy miért kesergett Giza a napokban azt panaszolva, hogy neki már tojásra sem telik a háztartási pénzből. És most mégis?... Kegyes csalás, örvendetes turpisság van emögött?... Vagy hitelbe vette valahol?... — A piacon vették? — érdeklődött tovább.

— Egy asszony hozta, kéremszépen — felelte ijedten a lány.

— Miféle asszony?

— Miartusné Stefultóról.

— Miartusné? — hökkent meg a tanár. Osztályának leggyöngébb tanulóját is Miartusnak hívják. — Pénzért hozta?

Treszka habozott. Aztán a nappali szobába lesett és suttogva mondta:

— Azért hozta, hogy ne tessék elbuktatni a fiát.

Varga elvörösödött. Mit tegyen? Árulja el, hogy Treszka megszegte asszonya parancsát, és vonja felelősségre Gizát? Gizát, akivel szemben egyetlen és szigorral hangoztatott követelménye volt, hogy tanítványaitól nem fogadhat el semmi ajándékot? És ez bizonyára nem az első eset! ... Megalázó helyzet. Ennek a szegény Miartusnénak három fiát vitte el a bányaaszály, s a negyediket keserves lemondások árán taníttatja, hogy ne a bányában kelljen keresnie kenyerét. És Giza ettől a szegény özvegytől fogad el ajándékot?

— Szörnyű, szörnyű! — mondogatta azután is, amikor a gyógyszertár fölötti utacskán Tanád felé tartott. Lassan kapaszkodott fölfelé, és többször meg kellett pihennie. De mennél feljebb ért és mennél távolabb került a Szentháromság téri háztól, annál felszabadultabbnak érezte magát. Arra a boldog időre gondolt, amikor az iskolából történetett hazafelé. A béke honába! Bár soha többé ne kellene onnan visszatérnie.

Özvegy Vargáné a ház előtti padon üldögélt. Kicsalta a búcsúzkodó őszi verőfény. Kötögetett. Ökölnyi kontyba csavart, ritkás haja ezüstös csillogással bújt ki a kendő alól.

— Milyen szép az én mamám! — nézte Varga gyönyörködve. Aztán beugrott a kertkapun, és sietve tette meg a pár lépést, nehogy édesanyja tipegjen eléje.

Az öregasszony boldog nevetgéléssel fogadta a kezét, arcát elhalmozó csókokat.

— Te, te! — s kötése az ölébe csúszott. — Most aztán elölről kezdhetem az egész sort.

— Hát mamuska sohasem tud meglenni munka nélkül? Nem dolgozott eleget ebben az életben?

— Ez nem munka. Ez öröm. Neked csinálom a téli kesztyűt. Ez nekem pihenés és szórakozás.

A pad csak akkora volt, hogy ketten elférhettek rajta. A tanár átkarolta édesanyja vállát, úgy, ahogyan az apja tette vasárnap délutánonként, kettesben üldögélve ezen a padon.

— Már attól féltem, hogy beteg vagy — mondta az anya. — Ha ma sem jössz, holnap letotyogtam volna hozzátok.

— Napok óta készültem jönni, de, sajnos, nem lehetett.

— Valami baj van? — és ijedt féltés árnyékolta a kérdést.

— Ó, dehogy!

— Mintha elhallgatnál valamit.

— Semmit, mamuska, semmit! De nekem három otthonom van. Egy itt, egy Gizával és egy az iskolában... Ha az egyikből elmaradok, az nem jelenti, hogy valami baj van a másik kettőben.

— Ha így érted...

De a gyanú tovább lappangott az anya tekintetében.

— Milyen szép itt, milyen jó itt — nézett körül Varga. — Innét látom a várost, a hegyeket, az eget. A mi lakásunkból csak házakat látok. Milyen szép ez az ősz, ez a ragyogás!

Elszomorodottan nézett maga elé:

— De hamarosan vége. Jön a tél.

— A tél...

Az öregasszony felnézett az égre, mint olyan sokszor nehéz évek alatt, hol reményért, hol meg vigaszért.

— Giza hogy van? — búvt ki a gondolatai hátterében tartogatott kérdés.

— Ő is jött volna, de rengeteg a dolga szegénynek.

— Persze, persze...

Rég megszokta, hogy fia többnyire egyedül látogat el

hozzá. Ez neki is jobb, meg Gizának is. Ő csak azért imádkozik egyre, hogy Gyulához legyen jó. Sok mindent tud és lát, amiről sohasem beszél a fiával. Tudja azt is, hogy Giza nem rossz, csak szégyell igazán jó lenni. Örökké szégyell valamit, és emiatt nem tudja kimutatni szeretetét. Szegény, szegény Giza, sokat szenvedhet befelé. Ez így van, de most valami mélyebb bánatot érzett fia szemében. Valamit titkol! Az iskoláról beszél, meg egy új fiúról, aki az idén íratkozott be a nyolcadikba. Meg a fiú édesanyjáról. Türelmetlenül vágott fia szavába:

— Mintha megfogytál volna, és sápadtabb lennél, mint legutóbb?

Ráncai mögül vizsgálódva nézett, és csöpp keze megcirógatta fia arca körül a levegőt. Azt akarta, hogy úgy nézzen rá, mint gyermekkorában, és panaszolja el titkolt bánatát.

Varga szeretett volna kisfiúként borulni anyja nyakába:

— Mama, mindennek vége! Orvosnál voltam, és mindennek vége! Mama, az életnek van vége! Pedig még úgy szeretnék élni!

Ehelyett elhúzódott, arcát elfordította, mintha nem látta volna a hívó anyai jelt. A mamának nem szabad megtudnia a valóságot. Mosolyt erőltetett magára, és megrándította a vállát:

— Nekem mindig ilyen pápista színem volt, mamuskám. Kisfiú koromban is. És ez nem jelent betegséget.

Az öregasszony elnémultan bólogatott. Igen, az ő fiacskája sápadt és vékony volt mindig, de most mégis fél. Legutóbb is valami bánatot titkoló vonást fedezett fel az arcán. És ha csak sápadt lenne ez az arc! De mit jelent a szeme alatt izzó pirosság? Akár az apjánál, kevéssel azelőtt, hogy elöntötte a vér. És senki, senki, akivel beszélhetne erről! Legkevésbé Gizával.

— Tudom, hogy ez nem jelent betegséget, de mégis vigyázz magadra, fiacskám! — mondta kérlelően. — Gondolj apádra. Az vitte a sírba, hogy nem törődött az

egészségével. Mindene a munka volt, a kötelességteljesítés. És milyen munka, milyen rettentő nehéz munka!

— Szegény, szegény apa.

— De azt legalább megérte, hogy urat nevelt a fiából. Ez volt minden vágya, és milyen büszke volt, amikor visszajöttél a katonaságtól. Hát még, amikor a gimnázium tanárává neveztek ki!

Varga gondolatai végigröppentek az elmúlt éveken. Valójában már esküvőjük napján kezdődött Gizával való meghasonlása. Kora reggel esküdtek, hogy Gizának ne kelljen szégyenkeznie a templomot elözönlő emberek előtt az ő szegény és nagyon egyszerű szülei miatt. Erről sohasem beszélt anyjával, apjával, de ők is tudták. Alig-alig merték menyüknek mondani, hogy: „lányom", és attól alig-alig hallották, hogy: „apám", „anyám".

— Nem is csodálom, hogy apa sohasem szerette Gizát — mondta ki önfeledten.

— Már hogyne szerette volna a feleségedet! — tiltakozott ijedten az anya. Erről még sohasem beszéltek! Fiának nem szabad tudnia, hogy Giza egyikükkel sem tudta megszerettetnie magát.

Az emlékezés világába merültek mind a ketten.

— Tudod-e, hogy jövő hónap huszadikán kilenc éve annak, hogy szegény édesapád meghalt?

— Kilenc éve, kilenc éve! ... Furcsa ...

— Mire mondod, hogy furcsa?

— Arra gondoltam, milyen furcsa, hogy mindaz, ami van, elmúlik, és mégis minden, ami volt, örökké tartó. Sokszor álmodok a vasárnap délelőttökről, amikor hárman együtt mentünk a templomba.

A nap lemenőben volt, mire elbúcsúzott, és elindult a meredeken lejtős úton.

Az öregasszony hosszan nézett utána a kertkapuból. Ez a hajlott hátú, sétapálcájára nehezedő öregember lenne az ő szép fia? A daliás katona, csillogó egyenruhát viselő hadnagy, akit megnéztek a nők, s akire a bányaigazgató lánya is rámosolygott?

A tanár alakja már eltűnt, de még hallatszottak a léptei alól kigördülő kavicsok zördülései.

Aztán az sem.

Özvegy Vargáné betette és bereteszelte a kertkaput.

— A fia volt itt, Varga néni? — kiáltott át a másik kertből a szomszédasszony.

— Ő, édes lelkem.

— Gondoltam, de nem voltam benne biztos. Nagyon megváltozott. Beteg talán?

— Ó nem, dehogy! — jajdult fel tiltakozóan.

De a házba érve, ahol nem láthatta senki, könnyekkel telt meg a szeme. Az ablakhoz állt, és a város felé nézett. Felemelte mutatóujját, mintha fenyegetne valakit:

— Az az asszony! — motyogta sírósan. — Az a lelketlen asszony!

HARMINCHÁROM SZÍV FELESELT SZÍVE MINDEN DOBBANÁSÁVAL

Delejező áramként futott végig a nyolcadik osztály padsorain a hír:

— Elmarad a fizikaóra! Szakáts tanár úr elutazott valahová.

— Ki helyettesíti?

— Rauchbauer?

Az bizony nem lenne jó, mert Rauchbauer is fizika szakos, és szigorúbb Szakátsnál. Ha meg Veriák jönne, aki semmit sem ért a fizikához, az elővenné a tankönyvet, valakit kiszólítana a katedra elé, aztán ha elvét egy mondatot, és másként mondja, mint ahogyan az a könyvben áll, máris helyére kergeti, és beírja a szekundát. Gábris lenne a legjobb, mert az magyar szakos, nem is konyít a fizikához, és valahányszor helyettesít, mindig dolgozatot írat a fiúkkal tetszés szerinti témáról. Gábris meg elbújik néhány vaskos könyv mögé a katedrán, és szerelmes verseket firkál a kincstári főmérnök lányához, akivel a botanikus kertben szokott csókolózni, amikor azt hiszi, hogy senki sem látja.

Találgattak, szűköltek és zajongtak.

Az ajtó szélesen kivágódott.

Mintha zsinórral rántották volna meg őket, valamennyien talpra ugrottak:

— Lau-de-tur Je...

A folytatás harsogó kacajba fulladt. A kis Simon, az osztály csöppsége lépett a terembe, és a padok előtt elvonulva, kegyes tanári mozdulattal intett:

— Üljenek le, fiaim!

A példa követőkre talált. Mindenfelől hűen utánzott tanári vezényszavak hangzottak. Ez is, az is tudott valakit utánozni a tanárok közül. Valóságos tanári konferenciát

rögtönöztek. Csak a túlbuzgók vonták ki magukat a játékból, fülüket betapasztva, könyveik fölé hajolva. Miartus, a tízpercek hőse, és elsőrangú hangutánzó, Veriákot utánozva üvöltötte:

— Kipéfozlak, szémtelen szémét!

A következő pillanatban megmerevedett az ajtó irányába nyújtott karja, olyan mozdulattal, mint a honvédszoboré az Erzsébet ligetben. Ezúttal nem a kis Simon nyitott be, hanem Varga tanár úr. Elhangzott a szokásos köszöntés, mindenki elhelyezkedett, csak Miartus állt még egyre kinyújtott karjával az ajtóra mutatva.

Varga nem tudta elnyomni mosolyát.

— Csak maradjon állva, Miartus! — mondta, amikor a fiú észbe kapott, és a hirtelen feltörő hahota örvényében olyan lendülettel ült a helyére, hogy majdnem becsúszott a pad alá.

Csönd lett.

A tanár felment az emelvényre, beírta az osztálykönyvet, majd ismét a padok elé lépett.

— Miartus! — szólt a fiúhoz —, a maga édesanyja egy kosár tojást szerzett be számunkra, de nálunk feledte az érte járó pénzt.

Egy ötkoronást emelt ki a zsebéből:

— Ezt legyen szíves neki átadni.

A fiú lesütött szemmel gyűrte, csavarta kabátja végét.

— Van pénztárcája, fiam? Ha nincs, kösse a zsebkendője csücskébe. Nem szégyen az, de nehogy elveszítse! A maga édesanyja szegény asszony, akinek minden fillérre szüksége van.

Eszébe jutott még valami:

— Délután nézzen fel hozzánk a kosárért.

Miartus még mindig a tenyerében tartotta a pénzt. Zavarodottan, mintha égetné a bőrét. Aztán megszégyenülten csúsztatta a zsebébe.

Varga itt érezte igazán életnek az életet. Itt harmincháromszív feleselt szíve minden dobbanásával.

— Maga helyettesítette Szakátsot? — támadt rá Czékus a következő szünetben.

— Igen kérem.

— Magának azt mondta az orvos — pattogott az öreg pap —, hogy nyugalomra, pihenésre, semmittevésre van szüksége! Újabb terheket vállal ahelyett, hogy betegszabadságot kérne?

— De tanár úr, hiszen semmi komoly bajom sincs.

— Nekem mondja? Engem akar megtéveszteni? Mindent megtudtam az orvostól.

Csak Giza tért könnyűszerrel napirendre az orvosi vélemény felett:

— Be kell szüntetnie a dohányzást, és lefekvéskor, amint már mondtam, hidegvizes borogatást tegyen a mellére. Arról nem tehetek, hogyha egy felnőtt ember nem hallgat az okos szóra.

DÖBBENT GYÖNYÖRŰSÉGGEL NÉZETT AZ ASSZONY SZEMÉBE

Az apa halálának évfordulóján együtt mentek a temetőbe. Mint minden évben.

Egymásba kapaszkodva ballagtak le a hegyoldalról. Az özvegy karján lógó szatyorból bágyadt szirmú krizantémok hajoltak ki. Fekete fejkendőjét meg-meglengette a szél. A sétapálcájára nehezedő Varga térde meg-megrogygyant öregesen. Az anya ilyenkor ijedten tekintett rá, ő meg tréfásan mondogatta:

— Katona voltam a tiroli vadászoknál.

— Gyönyörű katonácska voltál.

— Rég volt.

Jólesett érezniök egymás közelségét, mosolyt küldeni és mosolyt venni át, mendegélni kettesben, és beszélni arról, ami volt, és amiről csak egymással tudnak beszélni.

— Tereferélni mi csak kettesben tudunk igazán, Gyulinkóm — mondogatta az öregasszony.

A temető kapujában elcsöndesültek. Szótlanul haladtak a kripták és díszes márványkövek előkelően széles utcájában. Aztán elkanyarodtak a szegények negyedébe, ahol kopott fejfák követték egymást hosszú sorban. Rozsdásodó bádoglapokkal fakeresztek, s búsak mind, mint lombjukat vesztett fűzfák kopár ágai. E negyedben lakott egy alacsony kőkereszt alatt idősebb Varga Gyula, aki élt 56 évet. A halványuló véseten már csak közelről lehetett kibetűzni a nevet. Dísztelen, és mélységesen csöndes volt e temetői táj, ahol már nincs rangja a halálnak, s ahol a békés enyészet egyformán porlaszt mindenkit.

Az öregasszony kiemelte szatyrából a krizantémokat, és úgy helyezte el azokat a síron, mintha a halott szíve fölé tenné.

A tanár levette kalapját, és sétapálcáján összekulcsolt kezekkel nézett a sírra. Nézte édesanyját, amint hajladozva még kisebbre töpörödött. Úgy tett-vett a sírhanton, mintha párnákat igazítana, takarót húzna feljebb, mintha helyet készítene önmagának, hogy odapihenhessen az ura mellé, az örök ágyba.

— Hogy megöregedett! Tavaly még a vállamig ért, idén már csak a mellemig — szomorodott el a tanár.

Az öregasszony felemelkedett, és fia felé mutatta túlvilágról visszahozott mosolyát. Sohasem volt szomorú a temetőben, mindig úgy sürgött-forgott ott, mintha odahaza lenne. Ellátogatott ahhoz, akit szeret. Isten tudja, talán el is társalognak egymással a halottak és a halálhoz közel állók titokzatos nyelvén. Varga szinte irigyelte, hogy mit sem tud abból az örök, s a beavatatlanok számára ismeretlen nyelvből, amelyet csak hosszú és bölcs élet árán lehet elsajátítani. Nagy béke lehet, nagy gyönyörűség így lépni át a túlvilágra. Ó, nem is lehet rossz odalenn a föld lakályos mélyén.

— Itt szeretnék feküdni, apa mellett — mondta önkéntelen.

— Miket beszélsz? — nézett rá rémülten az anya. — Előbb én mondom meg, hogy hol fogok feküdni. Aztán, ha én már itt vagyok — mutatott a földre —, és te legalább annyit éltél, mint én, akkor majd te is jöhetsz, Gyulinkó, mert egyszer mindenkinek mennie kell.

Megcirógatta fia arcát:

— De ez a sorrend, fiacskám.

Varga bánta már, amit mondott, de el is kellett mosolyodnia. A mama talán félti kiszemelt helyecskéjét? Mint a gyermekek az elsőbbséget, amikor nekiiramodnak a hegynek, hogy a többieket megelőzve érjék el legmagasabb pontját? Az öregek miért féltik annyira övéiket az elmúlástól, amikor ők oly mélységesen vágyódnak utána? Ha valóban olyan jó a halál, amint hangoztatják, miért ne lehessen részük abban mielőbb a fiataloknak is, ha meg nem jó, akkor ők maguk miért iparkodnak annyi vágyakozással feléje?

Az özvegy összeszedte holmiját, és fiába karolt. Elindultak. A „párocska", ahogy ők nevezték magukat.

Lépteket hallottak. Mintha valaki el akarná érni őket. Visszanéztek. Varga testét hirtelen forróság járta át. Elengedte édesanyja karját, és mélyen megemelte kalapját.

Falussyné ért mellékjük. Már messziről megismerte a tanárt. De ki az a kicsi öregasszony, akivel oly gyöngéd karolással lépeget, mintha féltve-féltett, törékeny kincset vinne? Az édesanyja? Mosoly röppent az arcára, amikor feléje fordult a kedves tekintetű, ráncos arc. Kendős, öreg néni. Rég meghalt dajkáját juttatta eszébe. Melegen szorította meg a feléje nyújtott, kötött kesztyűs kezet.

— Nagyon-nagyon örülök, kedves néni.

Majd a tanárhoz fordult:

— Sajnáltam, hogy a múltkor nem jöttek át nagynénémhez, és így nem volt alkalmam megismerni kedves feleségét.

Varga dadogott valamit, hogy a felesége is végtelenül sajnálta, de éppen akkor betegség akadályozta. Olvasni igyekezett Falussyné szeméből. Vajon látta-e azon a ködös, késő délutánon kapujuk előtt ácsorogni?

Az öregasszony meg arra gondolt, hogy ez a finom, előkelő hölgy milyen kedvesen mondta a nénit. Milyen melegen csengő a hangja. Gyorsan feloldódó fesztelenséggel kérdezte:

— A nagyságos asszony, ugyebár, nem régen lakik a városban?

— Nyár óta.

— Gondoltam. Hiszen én itt mindenkit ismerek.

Alkonyodott.

A Paradicsomhegy felől hideg légáramlat ereszkedett a völgybe.

Varga megborzongott. Nehezen leküzdött köhögés ingerelte.

— Tanár úr — mondta rosszallóan Falussyné —, ilyen hideg időben melegebben kellett volna öltöznie.

Az anya hálálkodva helyeselt:

— Jaj, de jó, hogy meg tetszik mosni a fejét. Énrám nem hallgat ez a rossz fiú.

— Rossz fiú — mondta magában Falussyné, és gyöngéd pillantást vetett a tanárra. Szerette volna megkérdezni tőle, hogy miért engedte el így a felesége.

Vargáné még tovább beszélt a fiáról, dicsérte, korholta, s Falussyné meghatódva figyelte a tanár zavarodott hallgatását. Miért ilyen félénk? A múltkor, amikor meglátta őt a kapualjban, miért iramodott el? Szerette volna kérni, hogy máskor ezt ne tegye. Vagy olyan ijesztő ő, hogy menekülni kell előle?

A gyógyszertár előtt elbúcsúzott Vargáéktól.

A tanár forró ajkai a kesztyűs kézre tapadtak. Aztán ijedten nézett a nagy szemekbe.

— Miért nem lehet ilyen menyem? — gondolta az öregasszony a távolodó, karcsú alak után nézve.

— Miért nem lehet ilyen feleségem? — gondolta Varga.

— Menjünk, fiacskám! — sóhajtott az anya.

— Menjünk, mamuskám! — sóhajtott a tanár.

Ismét összekapaszkodtak, és a párocska elindult a Tanád felé.

CSAK OLYANKOR SZÓLT, HA PÉNZRE VOLT SZÜKSÉGE

Giza elgondolkodva tette le a könyvet.

Kábulatba ejtő olvasmány volt, izzó vallomásokkal, szenvedélyes ölelkezésekkel. Mintha őt ölelték volna! A regény hőseinek csókjaitól szája kicserepesedett, és testét ki nem elégített vágyak melegítették. Hát így is lehet élni? Még néhány év és elröppen ifjúsága. Szerelmes suttogásokat szeretett volna hallani, és érezni, hogy kívánják a testét. Az urára gondolt. Miért élnek ilyen közönyösen egymás mellett? Miért ne újulhatnának ki érzéseik, mint a regénybeli szerelmeseknél, akik hosszú évek múltán találtak ismét egymásra? Gyűlölködve pocsékolták el legszebb éveiket, de még elég fiatalok ahhoz, hogy boldogok lehessenek. Melyikük volt a hibás? Már maga sem tudja, de neki kell megtennie az első lépést. Ezt csak az asszony teheti. Ezentúl nem csak a homlokát nyújtja csókra, hanem a száját is. Mezítelen karjaival öleli át Gyulát, forróságot árasztó szoros öleléssel, mint a regénybeli asszony.

Türelmetlenül várta a férjét.

A konyhából behallatszott Treszka egészséges álomszusszanása.

A késve érkező tanár szemrehányásokra készült fel, de Giza karjait nyújtotta feléje az ágyból. Mintha hívná, mintha át akarná ölelni. Mint régen... Meglepődötten köszöntötte:

— Pá, Gizus.

Az asszony hálóingének lehajló kivágása alól kivillant gömbölyded válla.

— A mamánál volt? — kérdezte doromboló hangon.

— Igen, Gizus.

— Vacsorázott már?

— Nem, de nem is vagyok éhes.

— Ennie mégis kell! Az előszobába tettem a vacsoráját. De ott hideg van, jobb, ha itt fogyasztja el.

— Nem, nem! Ételszag lenne a szobában.

Egyedül akart lenni. Kisietett.

— Mi lelte Gizát?

Lassan evett, abban a reményben, hogy felesége elalszik. Homályosan sejtett valamit, és menekült e sejtelem elől. Elővett egy könyvet, de nem jutott tovább néhány sornál. Elbámészodott. Ha diákjai teszik ugyanezt, rájuk kopog a ceruzával: „Miartus, hol jár megint az esze?... Folytassa, Simon!... Ismételje el, Plewka!..." Mire azok ijedten ugranak fel, segélytkérőn néznek körül, s végül töredelmesen bevallják, hogy nem tudják folytatni, nem tudják elismételni, mert másutt járt az eszük. A tréfásabb kedvű kollégák ilyenkor megállapítják: „Valami kislányon járt az esze?" Nevetésbe tör ki az osztály, dobognak a lábak, mert az osztály semmit sem szeret jobban, mint testületi nevetéshez lábdobogással verni az ütemet.

Ő azonban nem osztály, csupán egy magányos tanár, akire nem kopog rá senki, és akinek nem kell számot adnia arról, hogy miért nem tudott felelni az olvasmányra.

Csak le kell hunynia a szemét, és nyomban maga előtt látja Falussynét. Ha még szorosabban hunyja le pilláit, melegen korholó hangját is hallja: „Tanár úr, ilyen hideg időben melegebben kellett volna öltöznie."

— Mit csinál olyan sokáig, Gyula? — kiáltotta Giza a szobából.

— Írnivalóm van! — kiáltotta vissza.

— Itt is írhat. Itt melegebb van!

— Mindjárt, csak elrámolok.

De nem ment. Ismét a képzelet bűvös köpenyébe burkolódzott a valóság elől. Szemét lehunyta, és várta, hogy megjelenjék Falussyné arca, és fülébe csengjen melegen korholó hangja.

— Jöjjön már! — hallatszott bentről sürgetően.

Miért hívja? Miért nem alszik? Hiszen hosszú esztendők óta idegenként élnek egymás mellett...

Megadta magát, és bement. A lámpát eloltotta, és vetkőzni kezdett a paraván mögött.

— Miért oltotta el a lámpát? — kérdezte Giza.

— Szórakozottságból. Újabban egyre szórakozottabb vagyok.

— Maga mindig az volt, Gyula — mondta kedvesen.

Bebújt az ágyba.

— Szép álmokat, Gizus.

— Ne aludjon még!

— Fáradt vagyok.

— Mitől?

— Kétszer másztam meg a hegyet.

Giza nyöszörgött, forgolódott, a sötétbe bámészkodott.

— Gyula! — szólalt meg újból.

Úgy tett, mintha aludna.

— Ne tettesse magát. Hallom a lélegzetén, hogy ébren van.

— Szólt valamit? — kérdezte, mintha álomból riadt volna.

Az asszony felkönyökölt:

— Mondja, Gyula, maga már végképp nem törődik velem?

— Nem törődöm magával?

— Mintha nem lennék a felesége.

— Nem értem.

— Én sem. Ezt a furcsa életet. A férj megkeresi a pénzt, a feleség megfőzi az ebédet, mos, vasal, takarít...

Forró lélegzete a tanár arcához ért.

— De Gizus, hiszen mi szépen megvagyunk egymás mellett.

— Vagy úgy!... Rendben van!

Másnap a szalon díványán vetette meg fekhelyét.

Férjéhez már csak akkor szólt, ha pénzre volt szüksége.

És ez egyre többször következett be.

GIZA MEGKÖVÜLTEN NÉZETT AZ AJTÓRA

Nesztelenül érkezett, és percek alatt szállta meg a várost. Este még híre-hamva sem volt, és reggelre minden az övé lett. Seregei ellepték az utcákat, tereket, házak, tornyok tetőzetét, hegyoldalak fenyveseit és a kopár ormokat. Szállascsináló mestere, a szél, amely az előző napokon még ágakat tördelő csörtetéssel tombolt, hirtelen eltakarodott. Az ég felhőtlen volt, a légkör nyugodt. A hódító elérte célját, és napfényben szikrázó hómosollyal hirdette békét óhajtó uralmát. Két évszak viaskodása véget ért, és megkezdte uralkodását a győztes.

Első parancsa a csend. Vastag hóköpenyét azért terítette a tájra, hogy elnémítsa a lépteket és a macskaköveken hányódó szekerek zörejét. Aztán így szólt:

— És most vigadjatok! Ezüsthangú csengőfüzérrel koszorúzott paripák vágtassanak szántalpakon nesztelenül suhanó hintók előtt, igavonó állatok vidult ringással vonszolják terhüket simává tett utakon, a hegyoldalakat lepjék el a sízők, ródlizók, jól fűtött otthonokban verődjenek össze öregek, fiatalok, szólaljon meg a zongora, ének, szerelmeket szőjön zálogkiváltás társasjátéka, s a redut csillárai alatt cigányhúrok dallamára simuljanak össze a párok!

Az emberek felszabadult örömmel teljesítették a győző parancsát.

— Megjött a tél! — köszöntötték mosolygós öregek a hóval borított csillogást.

— Megjött a tél! — ujjongtak az otthonokból kirohanó, hóban hancúrozó, hógolyóval csatázó gyermekek.

Délután megmozdult az egész város. Hegyek tisztásain sítalpak vonalazták be a hómezőt, száguldó ródlik lepték el az utakat, s este, miután a fogatok visszatértek az állomásról, gázlámpák fényében sípolva, hahotázva, csengety-

tyűzve, gyógyszertártól az Alsómajorig siklottak a szánkák a Fő utca egész hosszában.

Az egyik ródli Gizát röpítette. A gyógyszertárnál hangos sikollyal engedte el magát, aztán kipirosodott arccal, csillogó szemmel tért vissza kötélen húzott szánkójával. A gyógyszertárnál újból nagyot sikoltott a völgybe ereszkedve. Sokaknak úgy tetszett, hogy sikolya csalogató szirénhang, amellyel magára akarja vonni a férfiak figyelmét.

Egyik este Veriák lépett hozzá:

— Én nem engednék el egy ilyen szép asszonyt este egyedül.

— Az én uram nem féltékeny — felelte kacér mosollyal.

Azóta Veriák kormányozta a ródlit, és Giza a vállába kapaszkodva ült mögötte.

Varga ilyenkor magányának óráit élvezte. Fotelbe ereszkedve, könyvekkel, cigarettával vette körül magát, és vízzel töltött hamutartót használt, mert szerette hallani a vízbe ejtett égő gyufa sercenését. A füstfellegen át el-eltűnődött:

— Vajon Falussyné is ott siklik a ródlizók között? Talán ő is átkarol valakit szoros simulással?

Egy este, miután Giza már elment csípőjére feszülő piros kabátjában, kitörő nevetés futama csendült a Horváth-lakás előtere felől.

— Ez ő!

Kisietett.

A nyitott folyosó végén Falussyné és Horváthné beszélgetett.

— Groteszk kép lehetett — mondta elítélő gúnnyal Horváthné.

— Már a városházához értem — felelte Falussyné —, s még mindig hallottam a szánnal röpülő, vihánc sikolyt.

— Gizáról beszélnek! — és hátrább húzódott, nehogy észrevegyék.

A lépcsőknél két árnyék helyezkedett el a falon. Az egyik finom metszésű arcélének mozdulatlan rajzával, a másik rosszalló bólogatással.

— Az ura meg beteg — hallatszott Falussyné hangja. — A temetőben megdöbbentett, hogy milyen sárga, és arcán a piros folt! Arra gondoltam...

Az ajtó éles nyikorgása nyelte el a folytatást.

— Különb nőt érdemelt volna.

— Mindenkinek van valami keresztje — mondta Horváthné.

— Nagyon fáj érte a szívem.

— Hiszen alig ismered! — s gyanakvóvá vált Horváthné hangja.

— De a fiamon keresztül jól ismerem — védekezett Falussyné. — Sok mindent tudok róla, azt is, hogy...

Az udvar jeges kövezetén kiöntött víz loccsant.

Az árnyak összehajoltak, majd szétváltak, és becsukódott a kétrészes ajtó.

A tanár szíve hevesen vert, bensejét forróság árasztotta el.

— Kabát, kalap nélkül tetszett kimenni? — hüledezett Treszka, amikor a tanár visszament a lakásba.

— Miért ne?

— Jégcsapok lógnak, a kút is befagyott, olyan erős hideg van!

— Ne aggódj miattam, Treszka, nem éreztem a hideget. Feküdj le szépen, s a kulcsot ne feledd a lábtörlő alá tenni, hogy a feleségem bejuthasson, ha nem ébrednék föl zörgetésére.

Mióta Giza átköltözött a szalonba, és étkezésekkor sem ült az asztalhoz, Treszka gondoskodott arról, hogy a tanár el ne mulassza bevenni az orvosságot, este megigya gyógyteáját, és ha köhögött, ő vitt hideg borogatást. A tanár iránt érzett részvéte és szeretete azonban mit sem változtatott úrnőjével szembeni tiszteletén.

Míg egyszer...

Giza már elfogyasztotta vacsoráját, és ródlizáshoz készülődött a szalonban. Varga később érkezett haza a tanári megbeszélésről, és nyomban lefeküdt.

— Vacsorázni sem tetszik? — csodálkozott Treszka.

— Csak teát kérek.

— Nincs jól a tanár úr?

— Átfáztam kissé.

Arca égett, szeme lázasan fénylett.

— Alighanem múltkor, amikor kabát nélkül, kalap nélkül ment ki a tanár úr.

Mire elkészítette és bevitte a teát, a tanár már aludt.

— Beteg — nézte döbbenten a nyitott szájjal, lehunyt szemmel halottnak látszó alvót.

Giza a kesztyűjét kereste, és be akart menni a hálószobába. Az ajtónál Treszka állta útját.

— Az úr már alszik — suttogta.

— Nem kérdeztelek — tolta el a lányt.

Az megmakacsolta magát:

— Nem lehet bemenni.

— Mit mondasz? Mit merészelsz?

— Ne tessék felébreszteni!

— De most aztán hordd el magad! Rögvest szeded a cókmókodat, és pusztulsz! A hónap végén eljöhetsz a béredért. Nem érted?

— Nem! Addig nem, nagyságos asszony, amíg az úr beteg.

Visszasurrant a szobába, és a kulcsot elfordította a zárban.

— Nahát! — kiáltott fel Giza, és megkövülten állt az ajtó előtt.

Őt, a feleséget zárja ki a cselédlány! Honnan veszi ehhez a bátorságot?

— Talán Gyula meg Treszka?...

Vére agyába tódult, keze ökölbe szorult. Döngetni akart, fellármázni a házat. De mi lesz aztán?...

— Micsoda gyalázat!

Sarkon fordult, és visszarohant a szalonba.

— Gyula, hát te gonosz is vagy?

Görcsös sírással dobta magát a díványra.

Veriák hiába várta Gizát ezen az estén a gyógyszertár előtt.

HITEL NINCS!

— Amint meggyógyul az úr, te nyomban távozol a házból — mondta Giza másnap Treszkának.

Alig aludt valamit. Vergődött, figyelt, többször kilopakodott az előszobába a tettenérés reményével. Gyanúját nem szüntette meg a konyhában mélyen alvó lány jól hallható, egészséges lélegzése, sem a beteg fel-feltörő köhögése. Színlelés az egész betegség, amellyel a cselédlánnyal való viszonyát leplezi.

— Tőlem teheti, ha ez az ízlése — háborgott —, de nem tűröm, hogy a közös tető alatt tegye. Sohasem szerettem, de most már utálom!

Szabadulni igyekezett attól a minduntalan felbukkanó emléktől, amikor együtt táncoltak a diákok majálisán, amikor Varga megkérte a kezét, és ő boldogan mondott igent.

A ródlizásokat beszüntette, és vigyázott arra, hogy férje ne maradhasson kettesben a cselédlánnyal.

— De ha mégis beteg? — ijedt fel egy éjjel a tanár köhögési rohamára. — Nézzek be hozzá?... Mérjem meg a lázát?...

Reggel orvosért küldte Treszkát.

— Én már akartam — felelte a lány —, de a tanár úr azzal fenyegetett, hogy nem engedi be magához az orvost.

— Kutya baja sincsen — nyugtatta önmagát Giza. — Az igazi beteg nem tud ily konokul akarni.

Treszkát nem bocsátotta el, mert félt, hogy más cselédet nem kapna, de férjével tovább tartotta a haragot.

— Igazam volt — mondta magában, amikor Varga ismét bement az iskolába.

Tanítványai összesúgtak a szentmisén, s mire a latinóra következett, virág várta a katedrán.

— Fiúk, kedves, jó fiúk...

Nem tudta folytatni. Sietve leült, és az osztálykönyv

mögé rejtette arcát, hogy meg ne lássák elérzékenyülését. Arra gondolt, hogy Falussyéknak is van kertjük, talán onnét való ez a csokor, és talán Falussyné hófehér keze kötötte csokorba a virágokat.

Néhány hét múlva a tankerületi főigazgató látogatta meg az iskolát, s miután elvégezte ellenőrző szemléjét, magához hívatta a nyolcadik évfolyam osztályfőnökét, Varga Gyulát.

— Szóvá akarja tenni, hogy nemrég néhány napot mulasztottam? — aggódott befelé, az igazgatói szobába sietve.

A főigazgató leültette, majd így szólt:

— Szívből gratulálok osztályánál elért kitűnő eredményéhez. De nem ezért kérettem. Tervem van önnel. A kultuszminiszter úr őnagyméltósága tőlem vár javaslatot arra nézve, hogy kivel töltesse be a bártfai gimnázium megüresedett igazgatói állását.

Vargára mosolygott.

— Régóta figyelem a tanár úr buzgó működését, régi elhatározásom, hogy az első kínálkozó alkalommal érdeme szerint méltányolom azt, és ez alkalom most elkövetkezett.

Varga azt hitte, hogy rosszul hall vagy álmodik. Lehet ez? Valóban róla van szó? Nem valaki másról? Ő az, akit kitüntető elismerésével tisztel meg a főigazgató, és aki mellé odaszegődik a szerencse? Nem valaki más, mint eddig mindig és legutóbb is, az akadémiai pályázatkor? Varga Gyula lenne a sors kiválasztottja? Varga Gyula gimnáziumi tanár mint igazgató? Az a Varga Gyula, akinek szegény bányász volt az édesapja, s aki Horváthné házának kis udvari lakásában él a feleségével? Az a Varga, aki egyedül ővele azonos a létező összes Varga Gyulák közül?...

Elhatározta, hogy mindent őszintén elmond Gizának. Így szól majd hozzá:

— Gizus, üljön ide mellém, és hallgassa végig, amit mondani szeretnék. Ott kezdem, hogy ma behívatott a főigazgató, és felajánlotta a bártfai gimnázium igazgatói állását. Én azt feleltem, hogy elhatározásomat magától kell függővé tennem, mert maga esetleg nem szívesen válna

meg ettől a várostól. Hazudtam, Gizus, mert nem mertem bevallani, hogy nem maga, hanem én nem akarok, és nem is tudok elválni ettől a várostól. Azt is töredelmesen bevallom, hogy egy asszony miatt, akivel még alig váltottam néhány szót. Nem akarom elhagyni magát, Gizus, de arról sem tudok lemondani, hogy néha láthassam, beszélhessek vele, érezhessem közelét, amíg lehet... Mert, Gizus, már csak igen rövid időről van szó. Maga még nem tudja, hogy a vég mily közeli nálam, talán még annál is közelibb, mint ahogyan én gondolom... És ez az asszony hátralevő napjaim egyetlen célja és értelme.

Giza kevéssel a tanár érkezése után ért haza. Komoran, mártírarccal járt fel-alá, idegesen ropogtatta ujjait. Majd hirtelen kitört:

— Nem vagyok hajlandó tovább tűrni ezt az állapotot. Adjon annyi pénzt, amiből tisztességesen élhetek és öltözködhetem!

Hangja éles volt, tekintete becsmérlő.

Varga már tudta, hogy hiába tenne őszinte vallomást. Fásult mosollyal húzta ki zsebéből pénztárcáját, és tartalmát az asztalra borította:

— Ez minden vagyonom.

Nikkel- meg rézpénzek gurultak széjjel.

— Még gúnyolódik is? Hát ilyen cinikus?

— Maga tőlem pénzt kívánt, és én maga elé tettem minden pénzemet.

— Egyáltalában, hogy mert maga megnősülni? Így tönkre tenni egy másik életet. Ilyen ember ne úrilányt vegyen el, hanem valami cselédet, aki hálás azért, hogy nagyságos asszonynak csúfolják.

— Belátom. Mindent belátok.

— Mit lát be? Azt, hogy nincs nap, amikor ne érne valami megaláztatás maga miatt? Ma is, a cipésznél! El akartam hozni a talpaltatni adott cipőmet, amit a segéd már becsomagolt, de a tulajdonos kikapta a kezemből azzal, hogy hitel nincs! Még szerencse, hogy vevők nem voltak a boltban.

— Igaza van, Giza, én vagyok a hibás, és mindent el fogok követni...

— Maga? — vágott a szavába Giza. Indulatosan legyintett, és kirobogott a szobából.

Varga összeszedegette a szétgurult pénzt, és toronyba rakta.

Egy aranyosan fénylő, frissen vert fillér csillogott a torony tetején.

A MAGÁNYOS FA

A piarista rendház kapujában leverte magáról a havat, és elindult a hosszú, boltíves folyosón. Egymást követő, fehérre festett ajtók mellett haladt el, és megállapodott az utolsónál. Azért jött, hogy kiöntse szívét, és tanácsot kérjen.

Kinyitotta a külső ajtót, mire vékony szálakon lebegő golyócskák csapkodták meg egy szekrényke hárfahangú húrjait.

— Czékus tanár úr sétálni ment — jelentette a csoszogó léptekkel közelítő háziszolga.

— Hová?

— Alighanem a kohó felé tartott. Láttam, amint a kapun kilépve balra kanyarodott.

— Talán ráakadok — gondolta.

A városon túl oly szűzi és érintetlen volt a hó, hogy szinte fájt megszaggatnia lépteivel.

A hegyek mögött eltűnt a város, és rohanó léptekkel közelítő sötétedés halványította a piramis alakú Leányvár körvonalát. Jólesett mennie a gondolataihoz illő, zordon tájon. Örült az egyedüllétnek. Így jobban számot vethet önmagával. Sétapálcáját egyszerre lendítette lépteivel, megmegütögette a hóbuckákat, és hósüveget söpört le az útjelző kövekről. Öntudatlan mozdulatokkal közelített ahhoz, amit tisztázni akart. Nietzsche Imigyen szóla Zaratusztra című könyvének a hegyi fáról szóló fejezetére emlékeztette a hegyen álló magányos fa. Mindig szerette azokat a fákat, amelyek számkivetettségükben viharoktól tépázottan néznek le a mélybe. Többször elolvasta azt a fejezetet, és „Bölcs mondások" című füzetébe írta egyik mondatát: „Az emberrel is ugyanúgy áll a dolog — miképpen a fával. Mennél jobban törekszik a magasba, gyökere annál erősebben hatol a földbe, lefelé, a sötétbe, mélybe — le a

gonoszba." Ez a mondat bukkant fel emlékezetében. Igen, igen, az emberrel is így van. A német filozófusnak igaza van. Mennél magasabbra törekszünk, annál mélyebbre bocsátjuk gyökerünket a sötétbe, ahol bűneinkből táplálkozunk. Ezt tette ő is. Elfogadta, hogy a főigazgató követendő mintaképként méltassa, és ő ugyanakkor hazugságot rejtegetett lelke mélyén.

A táj lakatlan volt. A zúzó acélfogainak egyenletes kattogása hallatszott a messziből, a kohó óriás ablakai vörhenyes fényt lövelltek az égre.

Az út szélén keresztet vetett egy kendős, öreg nő.

— Csak nem tőlem ijedt meg, nénike? — szólította meg a tanár.

— Nem, nem, de tavaly ezen a helyen öltek meg egy embert.

— Én nem bántom magát, és szívesen el is kísérem egy darabon.

— Ó nem, ne tessék! — és sietve letért az országútról.

Varga azzal az elhatározással fejezte be számadását, hogy másnap őszinte feleletet ad a főigazgatónak. Nem Giza, hanem ő nem akarja elhagyni a várost.

— Nos, kedves tanár úr, akar-e igazgatóné lenni a felesége? — kérdezte másnap a főigazgató.

— Méltóságos uram, úgy áll a dolog, hogy a feleségem...

Zavarodottan elhallgatott, majd újból kezdte:

— Méltóságos uram, őszintén meg kell mondanom...

— Szóval nem akar — vágott a szavába a főigazgató. — Sajnálom, és mondhatom, hogy ezt nagyon helytelenül teszik.

— Méltóságos uram...

Nyílott az ajtó, és belépett az igazgató.

— A többi nem rám tartozik — nyújtotta kezét a főigazgató.

Feje zúgott, gyomra émelygett. Nem azt tette, amit tenni akart.

VIHAR

Vasárnap délelőtt volt. Az ebédlőasztalnál dolgozatokat javított. Piros ceruzája a kis Simon füzete fölött vesztegelt. Ujjai közt ütemesen remegett a papír, amint halkan, majd nekihangosodva nevetett. Végül már egész testét rázta a hahota.

— Ez igen! Ez pazar!

Sajnálta, hogy nincs kivel megosztania derűjét.

„A kultúra az az emberi termék — írta a kis Simon az »Ember és kultúra« című dolgozatában —, amely, miként melegét a nap, azonként árasztja magából írásban, zenében, képben mindannak a visszhangját és visszfényét, ami a férfiúi kebelben, és egyben a nőiben is megfogan szépről és jóról, valamiképp teremnek virágok és állatok napkoszorúzta földeken, azon időktől folyvást, hogy Isten megalkotta a világot, előbb az embert, majd a nőt a férfi oldalbordájából, és ők egymással szövetkezve, benépesítették a földet, ahogyan az látható az ősember barlangjainak rajzolataiból, ahol is rénszarvasokkal és nyilazó alakokkal díszítették otthonaik falait."

— Nahát, a kis Simon alaposan megmondta a véleményét. Egy mondatban egész művelődéstörténeti tudását, bizonyára nem kis örömére az igazgató úrnak, aki szenvedélyesen gyűjti a diákok efféle írásait.

Még arcán ült a mosoly, amikor kívülről ajtócsapódás és dühödt léptek rohama hallatszott.

Megérkezett Giza. Le sem vette kalapját, kabátját, máris magából kikelten kiáltotta:

— Maga nyomorult, maga hitvány, maga hazug! Mit tett már megint? És, ha már hazudik, hát hazudjon a saját nevében, de ne velem takargassa aljasságait!

Varga gyanútlan döbbenettel nézett rá. Nem értette, mivel adott okot a dührohamra.

— Miért vág ilyen ártatlan arcot? — támadt tovább az asszony. — Miért néz úgy, mintha semmiről sem tudna? Vagy ez is a mártíromsághoz tartozik? Mert, mint értesültem, maga mártír, akit önző, lelketlen felesége tesz tönkre. No, de majd én felvilágosítom az embereket, hogy ki itt a mártír.

Az asztalra vágta retiküljét, amelyből szerteszét gurultak apró tárgyai.

— Valóban nem értem, hogy mit akar? Miért támad rám ilyen durván?

— Nem érti? — nézett rá hosszan az asszony. — Majd mindjárt megérti.

Felemelt jobb kezét olyan közel tartotta Varga arcához, mintha meg akarná ütni.

— Mikor mondtam én magának, hogy ne menjen Bártfára igazgatónak, mert én nem tudok megválni ettől a rongy kis fészektől?

— Ezt maga sohasem mondta — felelte halkan.

Leült, és gyilkoló tekintetet vetett az urára:

— Hogy merte mégis azt mondani a főigazgatónak, hogy én nem akarom?

— Én tulajdonképpen nem azt mondtam...

— Ne hazudjon! Czékustól, a maga barátjától, attól a vén pimasztól tudom, hogy igenis ezt mondta. Vagy Czékus nem mondott igazat? Ki hazudott? Maga vagy ő?

— Egy félreértést kell tisztáznom.

— Nincs itt semmi tisztáznivaló! A maga tisztelt Czékus barátja rám támadt az utcán, és azt mondta, hogy asszonyi önzésem nemcsak a maga előmenetelének a kerékkötője, hanem még az egészségét is aláássa. Úgy néztem rá, mint egy hülye. Hogy jutok én ehhez a hanghoz? Maga mellett fecséreltem el életem legszebb éveit, és még engem ér a vád, hogy tönkreteszem az életét? Sírni tudtam volna dühömben, amikor megtudtam, hogy elkerülhettünk volna ebből az utálatos fészekből. Hiszen egyéb vágyam sem volt, mint el innét, végre el! Szent Antal a tanúm, mennyit imádkoztam azért, hogy magából igazgató le-

gyen... És most, amikor végre beteljesülhetett volna, akkor maga... Maga...

Elfordította az arcát, és sírni kezdett.

Varga melléje lépett.

— Hozzám ne nyúljon! — taszította el az asszony.

— Gizus, én semmit sem akartam magára hárítani. Egészen mást akartam, de a főigazgató végig se hallgatott, és félreértett.

— Csak két lehetőség van! Vagy maga hazudott vagy a barátja.

— Czékust tévesen informálták, én pedig...

— Feleljen! Hazudott vagy nem?

— Hazudtam — felelte megadással.

Giza hátralökte a fejét és felnevetett:

— Hazudott a puritán férfiú, az erkölcsök csősze, a férjek mintaképe, a mártír, akinek egy ilyen utolsó, hitvány — megdöngette öklével a mellét — asszony teszi tönkre az életét! Hazudott, előre megfontoltan, hogy az emberek elhalmozzák részvétükkel, és ujjal mutogassanak a gonosz feleségre, aki ezt a derék, jó embert még előmenetelében is gátolta.

Felállt, és színpadias mozdulattal mutatott Vargára:

— Íme, ez ő! Emberek, csodáljátok és sirassátok a makulátlan mártírt, szentet, aki kivételesen hazugságra vetemedett! Talán, mert erre is házsártos, gonosz lelkű felesége kényszerítette?

— Gizus, kérem...

Az asszonyt már nem lehetett megállítani:

— Nincs könnyebb, mint a feleségre kenni saját aljasságait. Csak azt nem értem, mi szükség volt erre?

— Éppen ezt szeretném megértetni magával, Gizus...

— Hogyne, megértetni egy újabb hazugsággal. Köszönöm, nem kérek belőle. Már magamtól is rájöttem az igazságra. Nem vagyok olyan vak, sem hülye, mint amilyennek maga hisz. Átlátok a szitán. Régen figyelem már, hogy amikor nem vagyok itthon, maga meg az a koszos cseléd, a Treszka, az az alamuszi dög...

— De Giza!

— Most már azt is értem, hogy mi adott neki bátorságot ahhoz, hogy elállja előlem az ajtót, tulajdon férjem szobájánál. Mert tudta, hogy több itt, mint én. Hogy ő a feleség, és nem én! Pfuj! De ronda dolog. Szégyellje magát!

— Giza, kérem, csillapodjék, és mindjárt meg fogja érteni...

— Még én csillapodjak? Mondta volna ezt a maga Czékus barátjának, aki úgy támadt rám az utcán, mintha gyilkosságot követtem volna el. Az utcán! Az igazgató jelenlétében. Majd a föld alá süllyedtem szégyenemben.

— Könyörgök, Giza, hallgasson meg! Hallgasson meg végre nyugodtan, és ha megsértették, elégtételt szerzek magának, bárki követte is el a sértést.

— Elégtételt maga? Nekem? Akkor se tette meg, amikor elvártam volna. Most már el sem fogadnám. Megszereztem én azt nyomban magam. Kissé kinyitottam az urak szemét, hogy miféle ember az én ártatlan, és általuk oly nagyra becsült uram, az én házi mártírom, aki kiüldözi a feleségét a közös hálószobából, hogy aztán éjszakánkint a cselédet csempéssze az ágyába.

Varga sápadt arcába futott a vér. Keze ökölbe szorult, és az asztalra sújtott:

— Elég volt!

— Mi volt elég? A csalás, a hazudozás, amit már az oltárnál kezdett?

— Még maga beszél? — kiáltotta a tanár, egész testében remegve.

— Kinek van joga beszélni, ha nem nekem? Más férfi...

A férj hangja túlharsogta:

— Nem más férfi, hanem más asszony! Minden más nő igyekezett volna boldoggá tenni azt az embert, aki megszakadásig dolgozik érte, de magának tíz éven át egy jó szava sem volt hozzám. Én csak az igavonó állat voltam, aki arra kellett, hogy gürcöljön, és előteremtse a pénzt, ha belegebed is. Hogy tele vagyok adóssággal, egyedül én az egész tanári karból, hogy a hitelezőktől való félelemben alig merek végigmenni az utcán, annak maga az oka.

Minden pénzemet hazaadtam, és abból számomra évek óta egy ruhára sem tellett.

Giza gunyoros mosolyba húzta ajkait:

— Magára vall ez a felhánytorgatás. De én vagyok a pofozni való hülye, letaglózni való barom, hogy egy ilyen emberhez mentem feleségül.

Varga végigsimította a homlokát.

— Ezt a vallomást mindenesetre köszönöm, Giza — felelte elhalkuló hangon. Szédülést érzett.

— Csak ne finomkodjék, és ne akarja másfelé terelni a dolgot! Arról van szó, egyedül arról, hogy hazudott, csalt és hitványul befeketítette a feleségét.

— Kérem, hallgasson már el! — suttogta a tanár. Úgy érezte, hogy nyomban elvágódik. Sötétedett körülötte a világ, tüdejébe metsző fájdalom nyilalt. Jaj, mi van velem? Könyörögve nézett Gizára, és hangját már alig lehetett érteni: — Mit akar még tőlem? Hát nem látja, milyen beteg vagyok?

Köhögés rázta, arca elszürkült, majd vörösen lángolt. Ujjai görcsösen markolászták kabátja kihajtóját, másik keze a vizeskorsó után nyúlt. Mellkasa behorpadt, gerince meggörbült.

Giza rémülten nézte.

— Mi baja? Az Istenért! — nyújtotta a vízzel töltött poharat.

A tanár keze erőtlenül leesett, ajkai közül vér buggyant, sűrűn szökellő vérsugár zuhogott a padlóra.

Giza felsikoltott:

— Gyula! Édes, drága Gyula!

Varga szólni akart, aztán ráborult az asztalra.

Giza egy pillanatig dermedten állt.

— Gyilkoltál! — kiáltotta bensejének hangja.

Jajgatva rohant a konyha felé:

— Treszka! Treszka! Szaladj orvosért! Rosszul van az úr! Hamar, hamar! Istenem, mit tettem, édes Istenem!

SZÁRNYAK, AMELYEK NEM TUDNAK RÖPÜLNI

Odakünn ismét fények cikáztak, gyémántsugarak játszadoztak a házak havas, jégbefagyott tetőzetén. Március akarnok keze birokra kelt a téllel. Zsenge, puha körmét kemény, csontos testébe vájta, s a tél felszisszent, könnyek csordultak fehér szakállára, s végigfolydogáltak a havas hegyeken. A föld kidugta zöldesbarna fejét, és kíváncsian nézett szét. Vajon mi lesz? Csak a kopár fák zörgő ágai integettek bölcs tudással: „Várjatok, pihenjetek, ez még csak március! Ő mindig így szokta. Túl heves, ifjúi büszkeségében birokra kel a téllel, és a tél sáros hóval betapasztja, fekete földdel kevert jéggel megfagyasztja. Április, március fia már óvatosabb. Ő hosszú esőcseppekkel ver éket a tél kemény csontjaiba, feszülő izmait puhítja. De győzni csak az unoka tud, a május. Hercegi pompával érkezik, millió fűszál, tarka mezei virág, zümmögő bogár, csacska lepke, dalos szavú madár díszes seregeivel. Így van ez a mi hegyeink között. Még várjatok, ne siessetek!"

Derült, sütött, olvasztott a márciusi nap. Rátűzött az ágyra, amelynek megmagasított párnáin mozdulatlanul feküdt a beteg. Elkeskenyedett arcát benőtte a szakáll, haja verejtékesen csavarodott homlokára, és halántékán láthatóan lüktetett az ér. Szemét lehunyta, mintha aludna. Elvékonyodott álláig húzódó, fáradt mosoly mondott köszönetet gyötrő köhögések pillanatnyi szüneteiért.

Giza az ágy melletti fotelben ült, és kézimunkája fölé hajolt, amelyet szapora sziszegéssel hasogatott át a tű. Olykor felnézett a betegre. Aztán, mintha megijedt volna a gondolattól, amelyet az alvónak látszó, mozdulatlan arcról olvasott le, gyorsan a kézimunka fölé hajolt. Újabban, ha férjére néz, eszébe jut az a kép, amelyet kedvenc költőjéről készítettek, kevéssel halála előtt. Annak is ilyen volt az arca. Lemondó és szelíd.

Az ágy másik oldalán az anya kötőtűi csattogtak. Ő is sűrűn nézett a betegre, orra hegyéig csúszó szemüvege fölött, s ilyenkor azt sóhajtotta befelé:

— Egész olyan az arca, mint Krisztuskáé. Ó, Istenem, a szegény, jó Krisztuskáé!

Varga felnyitotta a szemét. Tétován nézett, mintha nem tudná hol van, s csak apránkint ismerné föl a tárgyakat és arcokat. Felfedezte az ablakon betekintő kék ég széles, hosszú sávját, a Paradicsomhegy szikrázó hósüvegét, az olvadás foltjait a vártorony tetőzetén, és a fekete macskát, amely magasba tartott farkával, kényelmesen lépegetett a szomszéd ház párkányán.

Ami ott künn van, az az élet. Lám, az ember örökké kap valamit az élettől. Még a beteg is.

— Felébredtünk? — szólította meg dallamos anyahangon az öregasszony. Kötését félretette, és az ágyhoz lépett. Eligazította a párnákat, feljebb húzkodta a paplant.

A tanár némán rámosolygott, és ismét lehunyta a szemét. A nyitott ablakon át a páramentes levegő tisztán hozta be a tavaszodás üde hangjait, a kurjantásokat, életvidám rikoltásokat, szekerek zörgését, kutyák csaholását, kakaskukorékolást, megolvadt víz csobogását, és a távoli hegyoldalról egy rézkürt harsány szavát, amellyel talán valamelyik iskolakerülő fecséreli a boldog oktalanság idejét.

Láztól kábult fejének jólesett az élet zsivaja. Mintha hangversenyteremben lenne, ahol feszült figyeléssel elemzi ki az egyes hangszerek hangjait, hogy aztán szédülten bocsássa át magán az egymásba fonódó részek harmóniáját. Néha szinte azt hiszi, hogy az ő léptei kopognak a ház előtt, és ő az a gondtalan iskolakerülő, aki rézkürtöt fúj a hegyoldalon, amelyen már kibukkan a fű az eltakarodó hó alól. De ha kinyitja a szemét, elhallgat a hangverseny. Már tudja, hogy nem ő sietett el az utcán és nem ő hever a napsütötte pázsiton. Ő itt fekszik az ágyban. Amit maga körül lát, telve van szomorú és elmúlásra intő bizonyossággal. Valahányszor felnéz, hirtelen mosolyba öltözködő arcokat lát, mintha mosolyuk átlátszó függönyével rejte-

getnék a féltést, amely kutató tekintetükből les rá. Hozzá már mindenki jó és csak jó. Giza is. Még Giza is...

Az öregasszony visszatipegett a fotelhez. Giza kérdően nézett rá. Hangtalan szájmozdulattal kérdezte, hogy elaludt-e a beteg? Az öregasszony visszabólintott. Aztán folytatták munkájukat. Készül a rengeteg harisnya, meleg pulóver és érmelegítő a következő télre... A következő télre?... Hol Giza fut ki minden ok nélkül a szobából, hol meg az anya tipeg ki valamiért. Néha együtt sírdogálnak a konyhában. Jaj, Istenem, mi lesz vele? Az orvostól egyre kevesebb biztatást kapnak, és egyre több vigasztalást... Az anya nyelvére sokszor tódulnak vádoló szavak: „A te bűnöd, Giza, te juttattad idáig. Ha jobban félted és szereted, mindez nem következik be..." Aztán mégis hallgat. Most vádolja szegényt, amikor úgy félti és szereti, hogy talán még ő maga se jobban?

A beteg hirtelen felnézett, mintha tetten akarná érni őket gondolataik rejtett világában. Mielőtt magukra ölthetnék a kegyes hazugság mosolyát.

— Beszélhettek, ébren vagyok.

Két arc mosolygott rá.

— Jól aludtál? — kérdezték csaknem egyszerre.

— Nem aludtam. Nem akarok aludni. Beszéljetek!

A két asszony előbbre igazodott a fotelekben, mintha e mozdulattal akarnák jelezni beszélgetésre való készségüket. De miről beszéljenek? Miről lehet ilyenkor beszélni? Csak mosolyogtak, mintha lelkük vidámsággal volna tele, és egyikük sem tudott megszólalni.

— Miért nem beszéltek? — kérdezte gondolataikba látóan.

Az asszonyok megijedtek, hogy habozó hallgatásukkal tudomására hozzák azt, amit titkolni akarnak.

— Ilyenkor, munka közben, olyan jó elgondolkodni — mondta az anya.

— Engem meg úgy ellustít ez a tavaszi levegő, hogy beszélni is elfelejtek — színészkedett Giza.

— És min gondolkodtatok?

Pillanatnyi csönd következett.

— Arra gondoltam — szólalt meg Giza —, hogy néhány nap múlva, ha az idő már felmelegedett, egy kis sétát tehetnél a ház előtt.

— Igen, igen, az nagyon jó lesz — helyeselt az anya.

— Az orvos is mondta, hogy a veszély elmúlt — érvelt tovább Giza —, már csak lábadozó vagy.

Az anya mélységes meggyőződés hangján ismételte:

— Már csak lábadozó, Gyulinkó.

A beteg a hosszú hetek óta tartó fekvés alatt megtanulta, miként kell a szavak mögé rejtett gondolatokig látni.

— Már tudják ők is, hogy minden hiába — gondolta.

Néha úgy tetszett neki, mintha egy csodálatos üvegen át látná az embereket. Ez az üveg elnyeli minden lényegtelen tulajdonságukat, és megélesíti a lényegeseket. Bár számot vetett sorsával, mégis a befejezetlenség érzésével vár még valamit. De arról nem beszélhet senkinek. Olykor puhatolózva kérdezgette:

— Mi újság a városban?... Miről beszélnek az emberek?

A két asszony elmondja, hogy a városban alig van valami újság, az emberek semmi érdekeset nem mondanak, a templomban a főmérnöknét látták, meg a kis Urszinyi órást a padsorok mögötti helyén, meg Prihodánét, szörnyű nagy kalapban, amit Budapesten vásárolt. Említenek másokat is, csak arról nem szólnak, akiről ő szeretett volna hallani. Hát nem értik, hogy őt már nem is érdekli más? Miért nem mennek el a diákok reggeli miséjére? Ott az is látható, akiről ő akar hallani. Az oldalhajó leghátsó padjában, a szegények között, és közel ahhoz a padhoz, amely mögött ő szokott álldogálni a diákok miséjén. Miért nem mondják el, hogy milyen kalapot viselt, talán még mindig a fekete fátyolosat? Miért nem beszélnek arról, hogyan kulcsolta össze az ujjait, hogyan térdepelt a zsámolyra, hogyan vetett keresztet, amikor belépett a templomba, és hogyan távozott halk ruhasuhogással? Beszéljenek a szeméről, arcáról, alakjáról és arról, hogy

amikor őket üdvözölte, feltűnt nekik titkolt szomorúsága, szemében könnyeinek fénye.

De mama a kora reggeli misékre jár, s ha megjön, Giza a közeli Katalin-templomba fut át. Amióta beteg, a Falussy fiú minden héten virágcsokrot hoz az osztály nevében. És nem mond semmit? Nem hagy hátra semmi üzenetet? Annyit sem, hogy a csokorban van egy szál virág, minden alkalommal egy, amelyet nem az osztály küldött?... És mi hír van Horváthnéról? Horváthnénak tudnia kell, amire ő vár feleletet... De Horváthnéról is csak annyit mondanak, hogy valahányszor találkozik Gizával vagy a mamával, mindig melegen érdeklődik felőle, befőtteket küldött, virágot is... De amiről tudni szeretne, arról Horváthné sem beszél.

Ó, ti boldog egészségesek, akik szabadon mozoghattok a városban, miért nem beszéltek arról, hogy kit láttatok a piacon, fűszeresnél?... Bizony sokakat, nagyon sokakat, és mindenki kedvesen és melegen érdeklődött a beteg felől, még a divatkereskedő Fodor is, aki ugyanakkor bocsánatot kért legutóbbi viselkedéséért, amit már nagyon fájlal, és üzeni, hogy a jelentéktelen kis tartozás ne okozzon gondot a tanár úrnak. Az asszonyok sűrűn találkoztak a kollégákkal is. Czékussal Giza nemcsak kibékült, hanem meg is barátkozott. Az öreg pap naponta elsétál a házig, híreket vár, de addig nem akarja meglátogatni a beteget, amíg meg nem erősödöttt, hogy pörlekedhessen vele. Ó, igen, sokakat láttak a városban, sokaktól hoztak üzenetet, csak éppen őtőle nem.

Szemét félig lehunyja, és szomorú mosollyal nézi paplanon heverő, fonnyadt kezét. Vékony, sárgás ujjaival malmocskát játszik, vagy egyik hüvelykjével űzi a másikat. Máskor meg összekulcsolt két kezét elpihenteti a mellén, és arra gondol, hogy majd ilyen összekulcsolt kezekkel fog feküdni akkor is, amikor már csak mások látják őt, de ő nem láthat másokat. Elkönyveli, rendezgeti magában az életből érkezett üzeneteket. Igen, igen, ez mind jólesik, minden vigasztaló szó, minden szál virág, de retteg az

időtől, amely kíméletlenül fogyasztja napjait. Ő még nem mehet el, még vár valamit!

Esténként, amikor jön a láz, és úgy érzi, mintha már a nemlétben lebegne, megjelennek az álmok. Róla, egyre többet róla! Végtelen hosszúságú leveleket ír neki arról, hogy szereti, és csak őt szereti. Megírja azt is, hogy őt várta egész életén át, őt álmodta meg már ifjan, amikor a szeretnivágyás első képzelete rajzolta meg a nő alakját. Minden azon múlott, hogy nem találta meg. Miért nem érkezett korábban?... Néha azt hiszi, mellette áll, és párnáján igazít valamit. Keze után akar nyúlni, hogy megragadja és megcsókolja... Aztán a föléje hajló Gizát pillantja meg, és gyorsan lehunyja a szemét. Csalódásába gyűlölet és harag vegyül. Pedig Giza nem érdemli meg. Ha vétkezett, most százszorosan levezekli. Hetek óta alig hunyja le a szemét, virraszt, főz, bevásárol, nem jár sehová a templomon kívül. Ugrásra készen lesi minden mozdulatát, szinte állandóan mellette van. Vagy ő vagy a mama. Kézimunkázik és felolvas. Hogy megszelídült! Olyan, mint egy hűséges, szerető nővér.

Ha ezekre gondol, meghatódást érez.

— Gizus, gyere ide egy kicsit!

Giza sietve félretette a kézimunkát, és jókedvet színlelve lépett az ágyhoz:

— Parancsolj, szívecském!

— Tedd a kezed a fejemre!

— Nem érzed jól magad? Lázad van? — és a beteg homlokát lágyan megsimogatta.

— Nem, nem. Csak érezni akarom a kezedet. Olyan jól esik, mert olyan jó vagy.

A kezéért nyúlt, és lehúzta homlokáról. Nézte, milyen eres, gondokban csontosodott kéz, nem hófehér, öttornyú márvány, mint Falussynéé. Szegényasszonykéz, a mamáéhoz hasonló. Nézte, simogatta, majd szájához húzta és megcsókolta.

Giza elfordult, nehogy meglássa kibuggyanó könnyeit a beteg. Felkapott egy vizes törülközőt, és kisietett a szobából.

Az anya az orrát fújta.

— Mama!

— Tessék, Gyulinkóm!

— Úgy bánt valami. Úgy fáj...

— Fiacskám, drágám!

— Ne ijedjen meg, nem a testem fáj, hanem a lelkem. Mostanában sokat gondolok arra, hogy hibás voltam én is. Giza különb sorsot érdemelt volna, mint amilyenben mellettem volt része.

— Ó, ne hidd. Ő nagyon boldog melletted! Neki csak az fontos, hogy mentől előbb egészen meggyógyulj. Neki csak ez kell a boldogsághoz. Nagyon szeret.

— Nagyon szeret...

Így hányódott két érzés között.

Az egyik a szerelem volt, a másik a szeretet.

MINDEN CSUPA BÉKE

Treszka egy este rémülten menekült a nyitott folyosóról a konyhába. Kezét szíve fölé szorította, arca sápadt volt.

— Tetszett hallani? — kérdezte lihegve.

— Mit, Treszka?

— Amint visítozott.

— Ki visítozott?

— Egy nagy, fekete madár a háztetőn. Ott gubbasztott, és úgy villogott a szeme, mintha égne. Aztán megszólalt háromszor, visítozó hangon, és elrepült. De előbb még három kört írt le a házunk fölött.

Mindenki tudta, de senki sem merte kimondani, hogy miről adott hírt a fekete madár.

Az anya szentelt barkát helyezett a szenteltvíztartó fölé.

Mind többet imádkoztak, és a ház mind csöndesebb lett. Ha a földszinti lakásból ifjúsága hangosságával futott ki egy gyerek az udvarra, a szülők máris hangosan szóltak rá:

— Csönd legyen! Nagybeteg van a házban.

Varga szavát alig lehetett hallani. Lehunyt szemmel, mozdulatlanul feküdt. Nem tudták, mikor alszik, mikor van ébren. A két asszony meg reményt és lemondást öltött magában gondolatról gondolatra az ágy mellett. Az öltéseknek nem volt soha végük. A csöndben úgy csattogtak az özvegy kötőtűi, mintha haragos ellenfelek csaptak volna össze kivont karddal. Az egyik azt mondta: igen! A másik: nem! ... És a harcolók nem tudtak megbékülni.

— Mama, furcsa álmaim vannak — suttogta egy nap, lázban égő szemmel, hangjában titokzatos áradozással a beteg. — És mindig ugyanaz az álom. Zenével kezdődik, alig hallható, és nagyon messziről érkező lágy muzsikával.

Olyan, mintha mély álomból ébresztene, és nekem el kell indulnom a muzsika után. Magam sem tudom miért, csak kell. Hívnak, csalogatnak a hangok. Mennem kell, hogy megleljem búvóhelyüket. Nagy, kopár mezőkön át, amelyek mind megtelnek millió és millió törekvővel. Azok is e hangok után mennek. Nemcsak emberek, hanem állatok is. Fenevadak, ragadozó szárnyasok, dalos madárkák, kígyók, férgek, sőt, fák, füvek, virágok, vizek, patakok, folyók, tengerek és hegyek is. Kérdem tőlük: merre mentek? Felelik: csak arra, arra! És mennek, egyre mennek... Aztán megmozdul az ég, és látom, hogy csillagok, üstökösök, napok és naprendszerek tartanak velünk. Kérdem tőlük: hová, hová? Felelik: csak arra, arra! És soha nem érünk közelebb a hangokhoz, de a hangok egyre lágyabbak és melegebbek. Láttam letört virágokat, tépett szirmokat. Mosolyogtak. Láttam szörnyű bűnösöket és vezeklőket. Mosolyogtak. Viharos tengereket. Mosolyogtak. Mama, minden mosolygott, mert olyan édes és jó volt az a zene, amellyel nem lehetett betelni. Eleinte nem értettem, de most már tudom: ez a minden, a mi életünk jövése-menése. A zene szól, és minden az ő dallamára táncol e világon...

Az anya szeretett volna fölkiáltani:

— Nem engedlek, édes, egyetlen fiam! Drágám, nem engedlek!

De mosolyogni kellett.

— Hát persze, ez nagyon érdekes séta az álomvilágban. De számomra az lesz a legszebb séta, ha megint kettecskén ballagunk a Hegybányai úton...

— Ó, a Hegybányai úton.

Indulatosan nézett fel és ingerülten kérdezte:

— Hát senki? Egyáltalában senki?

— Hogy érted, Gyulinkóm, hogy senki?

— El akarjátok hitetni velem, hogy senki sem látogat meg?

— Dehogy! Sokan jönnének, nagyon sokan, csak az orvos nem engedi, hogy zavarjanak. Még egy kis türelem és...

— Nincs több türelem! Ezentúl, ha valaki látni akar,

vezessétek be! Az orvos pedig rendelkezzék a saját vendégeivel!

— Jól van, Gyulinkóm. Ezentúl bevezetjük hozzád a látogatókat. Igazad van. Miért is ne tehetnénk? Hiszen már sokkal jobban vagy.

Nem tudott felelni. Hosszan, fullasztóan köhögött, aztán órákig feküdt mozdulatlanul.

Az orvossal közölték a beteg kívánságát. Az előbb az anyára nézett részvéttel, majd a feleségre:

— Hát teljesítsék, ha nagyon akarja.

Mintha halálos ítéletet hirdetett volna ki.

Falussy Pista és Miartus volt az első látogató. A nyolcadik osztály küldöttei.

Varga felült az ágyban. Arca kipirosodott, szeme tűzben égett. Betegsége óta még egyszer sem látták ilyen vidámnak.

— Hátha használ is neki? — reménykedett az anya.

A tanár kérdésekkel halmozta el a fiúkat. Tudni akart mindent, ami azóta történt, hogy ő nem ment be az iskolába. Meséljenek el mindent apróra! Aztán a fiúkról érdeklődött abban a sorrendben, ahogyan tanári noteszében követik egymást a nevek. Ki tanúsította a legjobb előmenetelt? Megintettek-e valakit a konferencián? Hol tartanak a latinban és görögben?

— Gyerekek — mondta felélénkülten —, titeket még én foglak érettségiztetni. Akarom! Nyolc éven át neveltelek benneteket, és azt akarom, hogy jelen legyek azon az ünnepen, amikor az iskolából az életbe léptek. Téged is, Pista fiam — mondta a Falussy fiúnak —, bár csak az idén álltál közénk, de úgy megszerettelek, mintha azokkal a fiaimmal jöttél volna, akiket az elsőtől tanítottam.

Hosszan nézte a fiút. Arca elkomolyodott. Mélyen ülő szemei kutattak valamit.

— Tekintete az anyjáé — gondolta magában —, de az ajka nem. Azt alighanem az apjától kapta. Ez a keményen összetapadó két ajak őrzi emlékét a csóknak, amelyben egymásra találtak a szülei.

Egyszerre heves ellenszenvet érzett a fiú iránt. Elkomorodva sütötte le a szemét.

— Az előbb még fiadnak vallottad! — szólt önmagához.

Elvékonyodott karját kiemelte a paplan alól. A levegőbe tartotta, mintha simogatni akarna. Egy ideig lebegett a kiduzzanó véredényekkel lilás kéz, aztán erőtlenül visszahullott a takaróra.

A fiúk érezték, hogy nekik szólt ez a mozdulat, de nem mertek moccanni, nem mertek közelebb húzódni az ágyhoz, hogy arcukat odatartsák a simogatáshoz. Zavartan köhintettek, és megszeppenten nézték tanárukat. Bőre, mely az előbb még rózsás volt, hirtelen elsárgult a sűrű szakáll szálai között. Megrémítette őket az ingujj alól kibújó kar ijesztő vékonysága is. Hát ilyenné lesz az ember, amikor elrendeltetett, hogy meg kell halnia? Szerettek volna valami nagyon derűset és vigasztalót mondani, de mukkanni sem tudtak.

A beteg mereven nézett maga elé. Szíve hevesen lüktetett. Valamit szeretne tudni, a verejtéktől párás levegőbe idézni, és nevén említeni valakit. Várta, hogy a fiú szóljon arról, akiről hallani szeretne. De az csak néz rá bamba döbbenettel, és hallgat. Hát még csak nem is sejti, hogy akit folyvást láthat, akit ezerszer megcsókolhat, akinek létezését megeleveníti az ő létezése, ez az anya, ez az asszony számára az élet egyetlen és utolsó élménye? Simogatta, gyűrte a paplan szélét, és szakadozva, elnyújtott hangon kérdezte:

— És a mama... Édesanyja őnagysága?... Ő hogy van, Pista fiam?

A válasz egyszerű volt, csodálkozás nélküli, és hétköznapi:

-- Jól van, tanár úr. Majd elfelejtettem valamit, pedig nagyon a lelkemre kötötte, hogy adjam át üdvözletét, és nevében is kívánjak mielőbbi teljes gyógyulást.

Varga arca felragyogott:

— Köszönöm. Én is sokszor üdvözlöm, és a kezét csókolom. De ne feledje el, Pista, megmondani.

Visszadőlt a párnákra, és szemét lehunyta.

A fiúk még vártak egy ideig, hogy szóljon. De hallgatott. Csakhamar hallani lehetett álomba mélyülő lélegzetét. Egymásra néztek, és nesztelenül felálltak. Lábujjhegyen lépegettek ki a szobából.

Aznap még egy látogatója volt a betegnek.

— No, amice — szólt Czékus az ágy mellé telepedve —, nehogy azt képzelje — színészkedett életében először —, hogy a hét irgalmasság egyikét jöttem gyakorolni. Nem ám! Pörlekedni jöttem, Gyula! Micsoda disznóság az, amit csinált? Adjon hálát az Istennek, hogy még ez egyszer ép bőrrel ússza meg. Hanem hallja! Ha még egyszer helyettesítést mer vállalni, vagy többet dolgozik, mint amennyit muszáj, én egyszerűen kihajítom magát a gimnázium kapuján.

Varga mosolyogva hallgatott. Felelje azt, hogy őt már nem lehet kihajítani a gimnázium kapuján, mert azon a kapun többé nem fog belépni? Úgy tett, mintha az álcázott goromba modor célt ért volna el, és elhinné, hogy akihez ilyen nyersen szólnak, az már nem lehet komoly beteg. Mind a ketten minden másról beszéltek, csak arról nem, amire gondoltak. Czékus olykor idegesen rántott egyet cingulusán, és sietve elmondott egy mulatságos esetet, amit az egyik kolléga hozott nemrég a tanári szobába. A tanár meg arra gondolt, hogy az emberek úgy köszönnek el egymástól az örök életre, mintha egyik városból a másikba utaznának. Talán az lenne a legszebb, ha az élők kendőt lengetnének a távozó élet szűk és ablaktalan vonata után, derűs kiáltással: „Szerencsés utat, boldog megérkezést, viszontlátásra!" Czékus épp oly kurtán és nyers hangon búcsúzott, mint ahogyan érkezett. Megszorította, és mindjárt el is engedte Varga kezét. Mintha nem lenne ok az elérzékenyülésre.

— Rövidesen újból jövök.

— Addig is kérni szeretném valamire a tanár urat.

— Ki vele!

— A tanáriban egy kézirat van a fiókomban. Két ujjnyi vastag, és könnyű megismerni fekete kötéséről. A hellén költészet tropusairól szól — s szégyenkezve sütötte le a

szemét —, és én írtam. Sok reménykedést és a szívemet tettem ebbe a munkába.

— Ahelyett — gondolta dühösen Czékus —, hogy jobban táplálkozott volna, svéd gyakorlatokat végzett volna.

— Ezt a tanár úr legyen szíves kivenni a fiókomból, és Falussy Pistának adni a nevemben. Neki szántam emlékül — tette hozzá elhalkuló hangon.

— Annak a Falussynak, akinek az a szép, gyászoló hölgy az édesanyja?

— Annak — suttogta.

Czékus elgondolkozott. Majd Vargára nézett hosszan, és újból a kezét nyújtotta.

— Értem, fiam... Kedves, jó fiam...

Már nem vette vissza a kezét olyan hamar, mint az előbb. Sokáig tartotta, vaskos ujjai közt tapogatta, morzsolta a vékony ujjakat. Mintha tovább akarná érezni teste melegét, emlékezni arra azután is, amikor elment innen, és még azután is... Minek szépíteni a dolgokat valaki előtt, aki maga is mindent tud?

— Isten vele! A viszontlátásra, fiam!

Majd, mintha meg akarná ajándékozni egykori tanítványát azzal, amit hosszú évek alatt elmulasztott megadni, és amit diákkora óta senki emberfia sem kapott tőle. Baráti kötés erős kézszorításával mondta:

— Szervusz, Gyula!

Hosszan, nyálkásan szippantott, és krákogva, halk reverendasuhogással ment ki a szobából.

— Gyulinkó, örültél Czékus tanár úrnak? — érdeklődött az anya a pap távozása után.

— Örültem — felelte fásultan. — De nem kell már több vendég. Fáradt vagyok.

Giza szemrehányóan nézett az anyára:

— Előre tudtam. Kár volt ezt engedni, mama — gondolta.

Amikor Giza kiment a szobából, a beteg néma pillantással magához intette anyját:

— Mamuska, mégis szeretnék még látni valakit... De Gizának el ne árulja, nagyon fájna neki...

— Beszélj, fiacskám!

— Üzenje meg! ... Nem, maga mondja meg annak az asszonynak; akinek a fia ma itt volt, hiszen ismeri is. A temetőben találkoztunk vele ...

— Falussynénak?

— Annak ... Mondja meg neki, mamuskám, hogy sokat gondoltam rá ... Mindig őrá gondoltam ... És szeretném még egyszer látni ...

— Nem egyszer, fiacskám! Még sokszor fogod látni.

Türelmetlenül legyintett. Nem tud vitatkozni, s a szavak már nem fontosak.

— Mondja meg, hogy jöjjön mielőbb!

— Megmondom.

— Mit gondol, megteszi?

— Ó, hát hogyne tenné meg? Édes fiacskám, hogyne! Ő igen ... Ő biztosan megteszi.

BETELJESÜLT ÁLOM

Már mindenre rá volt írva sötét, nagy betűkkel a beteljesülés.

A szobában behúzták a zsalukat, hogy a tavasz harsogó fénye ne fájdítsa a szendergő szemét. Lábujjhegyen jártak, és ijedten torpantak meg, ha megroppan a száraz padló.

Treszka egy zsámolyon kuporgott az előszobában, és sírdogált. Giza elnémultan állt az orvos előtt. Az özvegy köténye csücskét nyomkodta a szeméhez.

Az orvos leemelte kalapját a fogasról.

— Én már semmit sem mondhatok. Már csak a Gondviselés segíthet.

A beteg mozdulatlanul feküdt az ágyban.

Giza benézett hozzá, és pár pillanat múlva ijedten rohant a konyhába.

— Ébren van, de olyan furcsákat mond. A kezemért nyúlt, hevesen szorította, és azt mondta, hogy: „Köszönöm, hogy eljött". „Ki jött el, Gyula?" kérdeztem. „Én vagyok itt, Giza, a feleséged!" Csodálkozva nézett rám, mintha akkor ismert volna fel. „Álmodtam", mondta aztán.

Az öregasszony szorongó szívvel hallgatta.

— Bár csak jönne már! — gondolta eltitkolt sóhajjal. — De addig nem jöhet, míg Giza el nem megy hazulról.

Falussyné reggel óta várta Horváthnénál a híradást, hogy mikor mehet a beteghez. De Giza, mintha tudta volna, még a templomba sem ment el. Férje betegsége óta egyszer sem volt még ilyen nyugtalan. Minduntalan benéz hozzá, olyan benső remegéssel, hogy összeütődnek a fogai. Máskor eláll a lélegzete, kihagy a szívverése, amint az ágyban mozdulatlanul fekvőre néz, és csak akkor könnyebbül meg, ha látja meglebbenni szempilláját, ha hallja lélegzetét.

— Él — sóhajt befelé hiszékeny bizonyosság boldog pillanatban. Aztán elölről kezdődik a rettegés. Néha egy egy hördülés, máskor meg ijesztő csönd űzi be a beteghez. Istenhez fohászkodik, hogy csak azt az egyet ne tegye, azt az egyet ne! Engedje meg neki, hogy boldoggá tehesse azt, akit nem tudott és talán nem is akart boldoggá tenni az elmúlt tíz év alatt.

— Mama, ugye élni fog? Ugye igen? — kérdezte sűrűn, és örült a szónak, hogy „mama". Szorongatta, csókolgatta anyósa ráncos kezét. Ó, hogy miért nem tette annyi éven át? Elképzelte, hogy majd összeköltöznek a mamával egy kertes házacskába, és hármasban élnek boldogan. Máskor meg ijedten gondolt arra, hogy a mama sem élhet már soká.

Az özvegy csodálkozva, kissé szomorúan mosolygott, amikor Giza váratlan hevességgel ölelte magához.

Giza e reggelen a kávéját sem fogyasztotta el, kihűlten állt a konyhaasztalon.

— Idd meg a kávécskádat! — kérlelte az anya.

— Köszönöm, mama, de nem megy le a torkomon.

— Enni kell, fiacskám!

— Nem tudok, mama.

Arra gondolt, hogy talán nem is kell ennie, talán az lenne a legjobb, ha vége lenne mindennek.

Az özvegy egyre szorongóbban nézte az óramutatók járását. Küldte volna Gizát ezért, azért, de hogyan lehessen egy feleséget elküldeni ilyenkor? Ott benn meg csak vár az a szegény, és ki tudja, megéli-e azt, amire vár?

— Gizikém — szólt újból —, rég nem voltál levegőn. Mozognod kellene. Tégy egy kis sétát a botanikus kertben!

— Sétát a botanikus kertben? De édes jó mama!

Erre az anya nem tudott felelni. Az élet nagyon szigorú mindannyiunkhoz, és még a halálos ágynál is be kell tartanunk törvényeit.

Treszka pénzt kért orvosságra, és Giza rémülten látta, hogy alig van néhány koronája.

Dél felé járt az idő.

— Az igazgatóval kell beszélnem — mondta anyósának. — De nagyon sietek vissza.

Elvékonyodott alakja árnyékként suhant ki a lakásból.

Treszka átszaladt Horváthnéhoz.

— Nyomban jön! — hozta pillanatok múlva a hírt.

Az anya az előszobaajtóban várta a látogatót.

— Istenkém, segíts! — könyörgött befelé, amikor az üvegajtó csipkefüggönyén keresztül megpillantotta a közeledő Falussynét. Sietve nyitotta az ajtót, és még sietősebben csukta be Falussyné mögött.

A két asszony némán nézett egymásra. Az egyik azt kutatta, hogy a boldogtalan anya tudja-e már, hogy nincs segítség? A másik tekintet hálálkodva cirógatott, s ráncos kis kéz nyúlt ki a vállkendő alól.

Falussyné gyöngéden megszorította az özvegy kezét, és hirtelen megcsókolta.

Az anyának ellenkeznie sem volt ideje. Meghatódástól és magába fojtott sírástól torzult el az arca.

— Talán ez a nagy öröm még segít rajta... A jó Isten áldja meg, hogy eljött. Talán a nagyságos asszony jelenléte csodát tesz — suttogta.

Kötényének sarkát emelte, de könnyei fürgébbek voltak, és nagy cseppekben gördültek végig az arcán.

— Ne sírjon, édes néni — nézett rá vigasztalóan Falussyné, és azzal a tehetetlen érzéssel, hogy nem segíthet, és igazi vigaszt sem nyújthat. — Neki nem szabad könnyeket látnia.

— Igen, igen — bólogatott az anya. Aztán az ajtó felé mutatott: — Erre tessék!

Lenyomta a kilincset, és lassan kitárta az ajtót.

— Gyulinkó, vendég jött! Kedves vendég!

Aztán visszahúzódott. Treszkát leküldte őrködni a kapuba:

— Jól vigyázz, és amint megpillantod a nagyságos asszonyt, azonnal fuss fel!

Mert Gizának sohasem szabad megtudnia, hogy Falussyné itt volt. Ne érje még emiatt is bánat, és Gyula is így akarta.

Falussyné mozdulatlanul állt az elsötétített szobában, míg szeme megszokta a félhomályt, és meglátta az ágy lehéren világító oltárát. Félelemmel teli szorongással gondolt arra, hogy talán már későn érkezett. Nesztelenül közelített az ágyhoz. A beteg arcvonásai kibontakoztak a homályból. Egészen más arc, mint ahogy utoljára látta. Halkan szólította:

— Tanár úr...

Az áttetsző szemhéj megmozdult, és rettentő lassúsággal gördült föl. A lázban égő szem megállapodott az asszony tekintetén. Nézte, és nem szólt.

— Én vagyok, tanár úr — ült le az ágy szélére, és a paplanon heverő kézre tette a kezét. — Nem ismer meg?

A beteg tekintete mozdulatlan maradt.

Falussyné közelebb hajolt.

— Én vagyok, Edit — mondta keresztnevét örök asszonyi meghittséggel.

Varga ajkai fölött mosoly jelent meg:

— Edit...

Azt hitte ismét álmodik, mint azon az éjszakán, amikor álmában Falussyné ült ágya szélén. De most puha, meleg kezét is érzi, és hallja a hangját. Nézte az arcát, nyakát, kezét. Ujjai összeszorultak az asszony kezén:

— Edit!

— Ugye jobban van? Találkoztam az orvossal, és azt mondta, hogy jobban van, sokkal jobban.

A beteg türelmetlenül rázta meg a fejét. Nem fontos, hogy mit mond az orvos! Másról akar beszélni. Már nincs sok ideje ahhoz, hogy elmondhassa, amit akar.

— Köszönöm, hogy eljött.

— Már rég jöttem volna, ha tudom, hogy vár.

— Vártam... Egyre vártam ébren és álomban.

— Éreztem.

— A virágokat?... Ugye maga küldte a virágokat?

— Igen, Gyula.

— Éreztem.

Keze megnyugodott az asszony kezén, mint amikor az első vallomással talál egymásra két kéz. Nézte a nőt, és

gondolatai a múltak kútjába merültek, ahová annyi reményét és csalódását ejtette az idő. De mindig várt, várt valamit, mert szívébe véste a mondást, amit valamikor régen hallott, hogy a boldogságvárás nehézzé teszi ugyan a halált, de egy pillanatnyi boldogság is kárpótlást nyújthat az élet minden szenvedéséért.

— Apám arra tanított, hogy senki sem halhat meg anélkül, hogy legalább egyszer boldog ne lett volna az életben.

Szájához emelte, és megcsókolta az asszony kezét:

— A jóslat beteljesült. Boldog vagyok, Edit.

Falussyné elnémult. Mit felelhet a haldoklónak, akit szeret? Szólni sem mert, hogy el ne szalasszon valamit e pillanatok szomorú szépségéből. Simogatta a beteg kezét, cirógató mozdulattal igazgatta verejtékes haját.

A tanár feljebb emelkedett, mintha távlatot akarna venni, hogy elválaszthassa a valóságot az álomtól. Súlyosan, szinte komoran mondta:

— Szeretem.

— Szeretlek — felelte halkan az asszony. — Szeretlek, amióta először láttalak.

— Jön! — lihegte Treszka az előszobában. — Most kanyarodott be a Katalin-templomnál. És úgy siet, mintha sejtene valamit.

Az anya benyitott a beteghez, aztán megtorpant a küszöbnél. Összekulcsolt kezeit meghatódottan kapta a szájához. Falussyné a fiához simul, és fia fekete hajában játszadoznak az ujjai, mint valamikor ő tette imádott urával.

Zavartan köhécselt.

— Giza jön! — suttogta.

Az előszobában még szeretett volna valamit mondani Falussynénak, de csak arcát simogatta öregasszonyos bólogatásokkal.

Treszka izgatottan szólt be a nyitott folyosóról:

— Belépett a kapun!

Falussyné arca megkeményedett. Surranva jött, és ugyanúgy kell távoznia. Miért? Hiszen örökre az övé, és egyedül az övé az, akit egyetlen pillanat adott neki, és

akit talán a következő pillanat örökre elragad anélkül, hogy még egyszer magához ölelhetné.

— Anyuskám! — szerette volna mondani.

— Menjen, lelkecském — suttogta rettegve és remegve az anya.

Némán magához szorította a kis öreg testet, amely úgy simult az övéhez, mint védelmet kereső gyermeké az édesanyához.

Alig csukódott be Falussyné mögött az ajtó, és alig ért Horváthné lakásáig, megérkezett Giza.

— Járt itt valaki? — nézett szét gyanakodva.

Az anya úgy tett, mintha nem hallotta volna, és a tűzhelyhez lépve, az elkevert kakaót beöntötte a forró tejbe.

— Jaj, Istenem! — kiáltott fel —, már megint milyen szórakozott vagyok. Kóstold meg, Treszka! Nem sót tettem cukor helyett?

Giza egy székre dobta kalapját, kabátját, és bement a beteghez.

Pár pillanat múlva rémült arccal futott a konyhába:

— Mama, édes, drága mama! Hiába szólok Gyulához. Nem válaszol! Mereven néz maga elé, és úgy mosolyog, mintha nagyon boldog volna.

HÁROM ASSZONY

Nagyon szép volt a tanár úr temetése. Nyolc osztály diákjai kísérték utolsó útjára, tanártársai vitték koporsóját, apák, édesanyák siratták, és siratta az egész város. A nap mosolygott, a tavasz ragyogott, hirdetve a Mindenség örömét afölött, hogy magához ölelhet valakit a jók és az igazak országában.

A sírüregnél három asszony állt.

Az egyik töpörödött, görnyedt testtel nézett a föld mélyébe, ahol nemsokára örök otthona lesz. Szeméből lassan szivárogtak a könnyek, és azt mondta magában:

— Édes, jó, rossz-rossz fiú, hát mégis elvetted anyád jogát, hogy te sirassad el az édes kínért, amellyel szült, és a tengernyi félelemmel gyötört gyönyörért, amellyel fölnevelt.

A másik asszony zokogva nyújtotta karjait az érckoporsó felé, és azt mondta magában:

— Édes, jó, rossz-rossz fiú, mégis az enyém vagy, csak az enyém. Örökké bűnhődöm azért, hogy az enyém lettél, és amikor a legjobban szerettelek, magamra hagytál titokzatosan és idegenül.

A harmadik asszony hófehér arccal állt mögöttük, magába fojtott könnyekkel, élő szoborként meredve maga elé:

— Édes, jó, rossz-rossz fiú, miért jöttél későn, és miért nem szabad könnyeimet mutatnom, amelyekkel örökké siratlak?

Nagyon szép volt a tanár úr temetése, és annak szépségéből mit sem von le az, hogy úgy hullott a sírba, mint a porszem a tengerbe, a víz meg sem loccsan, gyűrűk sem támadnak színén, amikor elmerül.

VÉGE